

Hic Ba.aam ad maledicendum conducto silentium A ctionis astringit et ligat. Hic nos cœlo invehit, et a imponit, et per asinam redargutum, colliso ad pa- rietem pede (*Num. xx*), vacuum pecunia, contu- melia oneratum, claudicantem ad propria remisit confusum. Hic omnibus Ecclesiæ sacramentis in- terest, quæ ipse efficit et consummat. Hic peccata diluit, hic justificat impios et ad vitam revocat mortuos. Hic discordes pacificat, et vinculo dile-

mundi hujus vanitatibus avulsos superni regni con- stituit hæredes, cuius summa est felicitas, quod corpus istud spiritali effectu cum angelis conversa- bitur, nec ultra erit carnis et sanguinis aliquis ap- petitus, sed erit omnium plena sufficientia cogno- scibilis Deus et inhabitator Spiritus sanctus.

ERNALDI ABBATIS

TRACTATUS

DE SEPTEM VERBIS DOMINI IN CRUCE

Cum scholiis et emendatione Francisci Titelmanni Hassellensis.

(*Biblioth. vet. Patr.*, edit. Lugdun. t. XXII, p. 1260.)

Primum verbum. *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?*

Secundum. *Amen dico tibi, hodie tecum eris in paradyso.*

Tertium. *Mulier, ecce filius tuus, ad matrem; et ad discipulum: Ecce mater tu*

Quartum. *Sitio.*

Quintum. *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Sextum. *Consummatum est.*

Septimum. *Pater, in manus tuas commendabo spiritum meum.*

Juxta communiorum tamen sententiam, non hoc ordine Christus verba ista dicuntur protulisse. Quod enim primo loco jam positum fuit, quartum constituunt. In secundo et tertio convenientia est. Quarto, solet dari locus quintus; quinto, locus primus. In sexto et septimo, nulla est dissonantia. Exakte quoque perspicientibus Scripturas, et singula ad invicem diligenter conferentibus, apparebit posterior iste ordo verisimilior, et evangelistarum narrationi consonantior. Et forsitan non ideo auctor istum verborum ordinem est secutus, quod ita putaret ea esse prolata, sed quia sua devotionis affectui ita voluit deservire. Verum de ipso dictorum ordine aut ordinis ratione, non est quod in præsentiarum anxie disputemus. Ipsa magis quæ sunt dicenda, arrectis auribus et toto pectore intenti audiamus.

ERNALDI PRÆFATIO.

Ultima Christi verba, quæ cruci affixus novi testa- menti hæredibus tractanda proposuit, licet sparsim a nonnullis in commentariis Evangeliorum videantur exposita, movit me tamen verborum sanctorum reverentia amplius eorum penetralia scrutari, et quod illa

B hora qua consummata videbantur (4) quæ de eo sue- rant prophetata, prolata sint, cum jam non doctrinæ, sed passionis agebatur negotium, et quod in eis sua omnia Christus recapitulat dogmata, et tam diffuse prius prædicata, brevibus coarctat capitulis: ita ut

intelligimus magnæ necessitatis vel utilitatis esse verbum ejusmodi. Solent item maxime seria esse et familiæ tegimen, bonum proxime concernentia, quæ patresfamilias, cum a domo peregre abscedunt, in ipso abscessus novissimo articulo loquuntur iis quos domi relinquunt. Tunc enim ipsa rerum circumstantia postulat tractari maxime seria. Ita quia Dominus noster a nobis peregre abscessurus, in ipso sui abscessus articulo verba ista prolocutus est no- vissima, nihil dubium quin verba sint in sese multi ponderis, nobis quoque utilitatis permagnæ. Poste- rior ratio hæc est, quod mira brevitate plurimam

(4) Geminam hic auctor innuit rationem, quare novissima illa Christi verba in cruce prolata pro- fundiori sint consideratione digna. Prior est, quod illa hora sint à Christo prolata, quando minime lo- quendi atque docendi tempus esse videbatur, nempe quando totus premebatur passionum tormentis. Ex hoc enim quod nec tantis tormentorum afflictioni- bus ab horum verborum potuit impediri silentio, in- telligimus admodum seria esse debere verba illa, et plurimam in se-utilitatem atque necessitatem conti- nere. Veluti cum nos virum gravem loqui videmus eo tempore quod minime aptum videtur locutioni,

in illo verborum compendio, Christianæ fidei ratio splendeat, et de semine exiguo seges immensa universitati credentium profutura consurgat. Quanto et enim brevius dicta sunt, et in illo articulo quo seria et necessaria agi rerum circumstantia postulabat, tanto diligentius inquirenda sunt; et tanto penitus intuenda, quanto secundior et causalis et seminalis ratio in eis delitescit.

Evolutis igitur causis, quasi ex quibusdam latibus et ex quodam reclinatorio aureo honorabilem interiorum intellectuum majestatem produces in medium, et egredietur palam in decore suo cognoscibilis veritas, quam antea oppositis velaminibus ignorabas; et cum proprius accesseris, et insuderit se tibi, illuminans sensum tuum divinæ radiis veritatis, intelliges et videbis in scintilla incendium, et in stilla repieres pelagus, et in lecytho olei, unde creditori reddas debitum, et tibi affatim supersit in inconsuptionib[em] cibum (4). Ante tamen exordium attendamus, quisnam ille sit, qui se clamat derelictum. Nonne ipse qui latroni promittit et donat paradisum? Utroque Verbi virtutem intellige. Audi quid hæc ultima schola subtilitatis edoceat. Hic idem qui se derelictum causatur, non pro latrone Patrem rogat, sed potestate immerito donatis reatibus, repente flagitosum sanctificat, et celestibus invehit sedibus, et secum in gloria locat. Hoc fundamentum fidei esse, hoc argumentum probabile et necessarium, omni evidenter constat, quod regni Christi etiam in cruce perfecta sit efficientia. Nec minuatur humilitate carnis imperii dignitas, inio hoc ad gloriam Crucifixi pertineat, quod in illa contumelia crucis, sapientiam et fortitudinem mundi hujus vincat et superet quod*

sanctæ eruditionis utilitatem in se contineant, eo quod, penitus considerata, pauca hæc verba universam Christi doctrinam prius diffuse ac late prædicatam, miro compendio in sese videantur concludere. Propter hæc, et semen exiguum appellat istud verborum paucorum compendium, ex ipso dicens segetem amplam consurgere, aptissima nimis comparisone, quoniam sicut semen quantitate quidem et mole perpusillum est, claudit tamen et abscondit intra se virtutem admirandam, qua de se possit arborem magnæ molis progignere, cum in terra bona absconditum atque mortificatum fuerit: ita et hæc verba syllabarum numero modica, maximam in se sacræ eruditionis vim concludunt: quæcum demum se proferet, cum intra terram bonam, id est cor mansuetum et humile, abscondita et bene mortua fuerint. Illic enim seges magna de semine exiguo cernetur exsurgere. Atque hoc pacto etiam illud intelligendum est quod ait, in verbis istis multum fecundam delitescere causalem et seminalem rationem.

(4*) Alludit ad miraculum illud Elisei prophetæ, de quo quarti libri *Regum*, quarto capite legimus, quo videlicet ad precem mulierculæ debitum oppressæ, paululum olei, quod solum in domo sua habebat, mirabiliter multiplicavit, ita ut ex eo replerentur vasa non pauca; quo facto, dixit Eliseus: *Vade, et vende oleum, et redde creditori tuo; tu autem et filii tui, virite de reliquo.*

(5) De serpente fertur, ubi se senserit senio gravari, et velut scabie sive corruptione quadam pellem antiquam perfundi, tum ipsum ad sibi medendū eligere arctum aliquem transitum et angustum

A stultum et infirmum aestimabatur incarnati Verbi venerabile sacramentum (I Cor. i). Quod enim Filius in persona derelictorum conqueritur, non est impossibilitatis indicium; sed hoc potius intimat, quod diminutio illa excellentiæ superioris humilitati corporis tribuat incrementum: et vicissim humilitas et sublimitas quibusdam revolutionibus inter se partiantur negotium, forma Dei se exinanens, et forma servi nomen quod est su peomne nomen accipiens (I Philipp. ii). Non derelinquit usquequaque, sed dispensatore singularum exprimitur ratio naturarum, quia et relinqui et pati et mori quidam arcti et difficiles sunt transitus (5), per quos ad solidum et immobilem statum, quasi pelle peccati deposita, et omni scabie vitiorum detersa, renovatus homo perveniat. Unde etiam quod sit in cruce fons vitae, quod supplicante Christo, etiam crucifigentibus locus est veniae, quod inter convicia et supplicia pietate matris afficitur, quod, omnibus consummatis, victor migrat ad Patrem, indiscutum relinquere ingratitudinis esset et torporis, cum hæc singula capitula proprium syntagma requirant (5), et meditatores legis Dei totius hic religionis reperiant semina, de quibus exercitatus animus divinorum intellectuum fructus uberes metat. Ad quarum rerum indaginem licet insufficientem me judicem, nec oculis impuris puram lucem intueri sustineam, interim tamen sub umbra divinorum secretorum secedens, a prohibitis et inaccessibilibus abstinen[s], ad reliquas paradisi arbores præsumpsi manus extendere (6), et experiri gustu quid saporis intra se dulcedinum multitudo proposita contineat.*

*G foramen, per quod magna violentia corpus totum traducens, pellem deponit veterem cum sua scabie, sique veteri pelle liber, toto corpore velut r[en]ovatur, quomodo et de aquila ferunt, per attritionem incurvati rostri ad petram rejuvenescens. Hocque esse putant et interpretantur nonnulli veteres auctores, quod monet in Evangelio Dominus, prudentes fieri suos discipulos sicut serpentes (Matth. x). Huc respicit quod hic dicitur *relinqui, pati et mori esse arctos quosdam transitus*, per quos ad statutum novitatis et immortalitatis debet homo transire, prius deposita peccati pelle et omni scabie abrasa.*

(5*) Proprium syntagma, id est proprium ordinem vel dispositionem. Græcis enim σύντασσω significat dispono, vel compono, vel ordino. Unde σύνταγμα significat ordinationem, vel dispositionem.

(6) In paradiso protoparenzi Adæ fuit permisum de quibusdam lignis sumere, gustare et edere, sed prohibitum ei fuit lignum scientiæ boni et mali (Gen. ii). Ipse tamen non solum ad concessa, verum etiam ad prohibita ligna præsumpsit manus extenderet. Sic in divinis rebus investigatio quedam est prohibita, ea videlicet quæ per curiositatem majora querit, quam quæ humanus captus possit comprehendere, de quali investigatione per sapientem dicitur: *Perscrutator majestatis opprimetur a gloria* (Prov. xxv). Quædam vero investigare permisum est, ea scilicet quæ humanum captum non excedunt et animum in vera pietate ædificant. Qui ergo prohibita in rebus divinis scrutari præsumit, recte dicitur, *ad prohibitam arborem manum extendere*. Qui autem concessa humiliter considerat, *ad alias arbores non prohibitas dicitur manus extendere*.

TRACTATUS PRIMUS.

Super verbo illo : *Deus; Deus meus, quare me dereliquisti? (Marc. xv.)*

Post regulas fidei evangelico dogmate promulgatas, post signa et miracula et documenta justitiae, quia iter longum fuit per præcepta (SENECA, epist. 6), ventum est et ad compendiosum et efficax per exempla. Et ne aliquid doctrinæ deesset, secuta est forma : quæ ideo ad ultimum dilata est, ut quasi piæ hæreditatis testamentum filii superstites eo devotius amplecterentur, quo Christi sanguine conscripta privilegia sua viderent, et impressam obedientiæ ejus imaginem bulla imputribilis exhiberet. Ideoque ex illa cathedra crucis quoddam Deuteronomium dictatum est (6*), in recapitulatis breviter quæ multa prolixitate diffusa erant, satagit simul Magister bonus facere et docere (Act. 1) et exemplo consummare doctrinam; nec tam veritatis præceptor esse, quam testis. Modo ultiro eloquitur, qui paulo ante ad Herodis et Pilati inquisitiones conticuit (Luc. xxiii), curiositatem et fastum timentium [fort. curiositatem fastu tumentium] hominum aspernatus, pauperes spiritu de patibulo edocet, ibique scholam religionis iterum instituens, pauca proponit capitula, in quibus et affectum charitatis intimat, et zeli sancti imitationem commendat. Non possunt impedire tormenta doctrinam; sed quasi hebes contemnitur ferrum, et providet sollicita pietas, ut ad regulam fidei discipulorum mores æquentur, et conquadrato fundamento ædificatione firma stabiliter innitatur. Se igitur ipsum modo

A hominem exhibit, modo Deum, modo omnipotentem et modo infirmum, ut inter se sublimitas et humilitas vices negotio congruas partiantur. Modo supplcat, modo imperat, modo se dicit derelictum, modo latroni promittit paradisum. Agit, secundum utramque naturam, quod exigit causa. In hac contemnitur, in illa gloriam regnumque largitur. Perstrepebant ante crucem clamores irrisorii, et ad dolorem vulnerum cruenta plebs addebat convicia (7), ringebat et torvis aspectibus in faciem quam conspuerat intendebat, et unanimi classico acclamabat : *Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas (Matth. xxvii, Marc. xv).* Vide quantum mali error et perfidia principum alliniverat plebi, quantum rubiginis suæ affricuerat B populo imprudenti auctoritas sacerdotum, quantum convaluerat conjuratio facta in Christum cum occiderent eum et nomen ejus delerent e medio. Non verebantur omnes homicidii titulo in perpetuum esse notabiles (8), uno in se et in parvulos suos tanti sceleris reliquias congerebant, et ultiro damnationis suæ chirographo suscribebant. Nondum exspiraverat Christus, sed fossis manibus pedibusque, et scisso vepribus capite, vivebat in cruce, et, par ricidialium mentium intuens vota, non tam clavorum acumine quam illorum crimine pungebatur. Pro his igitur ad Patrem convertitur (9), et charitatis argumento prolatu in medium, inauditum dicendi genus

C niam voce propria homicidas sese esse confessi sunt.

(9) Videntur prima facie quæ hic dicuntur, non pertinere ad verbum propositum : *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* sed magis ad illud : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii).* Verumtamen cum diligentius attendimus, comperimus recte omnia de verbo illo priore intellegi. Juxta auctoris namque sententiam, hoc verbo Christus honesta quadam et blanda humilique querimonia suæ passionis a Patre exigebat mercedem, quæ erat hominum salus et peccatorum conversio. Agitque quasi per justitiam cum Patre, velut indicans fieri sibi injuriam, si cum ipse secundum divinitatem Patri æqualis in assumpta humana natura ad tantam derelictionis miseriam ultiro se submiserit, non ei concedatur postulata hominum salus, pro quibus ita se exinanivit. Atque hoc est quod post paululum auctor ait : *Utrum plus possit peccatum quam justitia, Deo Patri quæstionem proponit.* Justitiae namque obtenu exigere poterat Christus hominum salutem, postquam pro eis tanta subiisset certamina. Injustum enim fuisse tantos filii labores apud Patrem vanos et irritos fieri, id quod clarius exprimit post paululum, cum ita dicit : *Alioqui subtracta sibi agonum suorum stipendia Christus queritur, etc.* Et iterum clarius, cum post multa interposita sic dicit : *Quod autem derelictum se Filius commenorat, mercedem obedientiaz postulare videtur.*

(6*) Multum apposite istud septem verborum novissimorum compendium appellat quoddam Deuteronomium : quod Græcis dicitur quasi δεύτερος νόμος, id est secunda lex vel, iterata lex. Atque ita appellamus quintum librum Moysi, eo quod in ipso Moyses breviter recapitulet pene omnia quæ in aliis libris prioribus, vel quantum ad res gestas, vel quantum ad traditam doctrinam, latius suisusque descrips rat. Ita et hoc septem verborum compendium, quia breviter complectitur omnem Christi doctrinam ante per eum diffuse prædicatam; non immrito Deuteronomium potest appellari, quasi lex secunda vel lex iusta.

(7) Videtur alludere ad illud psalmi : *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt (Psal. lxviii)*, ubi supplendum videtur, *convicia*, aut aliquid hujusmodi. In eo autem quo statim subditur, *ringebat*, etc., canum exprimit proprietatem, quorum est nasi contracione in iracundia ringere. Canes enim Scriptura nominat Christi persecutores, veluti cum psalmo xxi, ex Christi persona dicitur : *Circumdederunt me canes multi (Psal. xxi).*

(8) Id factum est, Judæis adversus Christum clamantibus : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. xxvii).* Tunc enim homicidarum titulum in se suscepserunt, conscientes se esse auctores mortis illius. Tunc reliquias tanti sceleris, id est ultionem pro tanto scelere debitam in se et in suos parvulos congeserunt. Peccati namque reliquiae, vindicta est et poena quæ debetur pro scelere. Tunc et damnationis suæ suscriberunt chirographo, quo-

novus orator assumit, et inimicorum causam allegans, ipsis invitatis atque negligentibus, parti contrariae suffragatur et utrum plus possit peccatum quam justitia, Deo Patri quæstionem proponit. Et edisserit esse inconveniens ut amplioris sit virtutis delictum quam donum, et prævaleat malitia bonitati, et perditio saluti. Cum enim ipse ad hoc nitarunt ut salvantur, et Judæi ad hoc ut damnentur, plus debet apud Deum posse Filii charitas, quam populi cæcitas, quia et hoc non minimum habet pondus, quod causæ huic non patrōcinatur alienus, sed Filius, neque reipublicæ commodum ex hac indulgentia minuitur, sed augetur: ideoque nec legibus nec judici derogat, si temperatur sententia, quia cum communibus utilitatibus tribunalia deserviant, non est sibi contraria institutio, quæ quo- cunque tramite ad propositum redit, quæ quod a statu integratatis suæ elapsum erat restituit. Alioqui subtracta sibi agonum suorum stipendia Christus queritur, protestans non esse quæstuosos tanti discriminis sudores, si hi quibus tanti laboris opera impensa est sic relinquuntur, et ad salutem eorum inefficax sit hæc humilitas, et ita sanguis Filii in conspectu Patris vilescat, ut non omnia postulata obtineat. Clamat igitur: *Heloī, Heloī, quare me dereliquisti?* (Matth. xxvii.) Non improperat Patri, nec derelictum se dicit quasi contumelia crucis contra propositum videatur opposita; ultiro enim et ulnas patibulo, et palmas ferro exposuit (10); sed quantum sit obedientiæ fundamentum et culmen, interrogans innuit, cum se et minorem et æqualem ostendit. Deseritur humilitas, adest majestas, fortius est et sapientius omni virtute et sensu hominum, quod in Christo Judæus et Græcus stultum æstimat et infirmum (I Cor. i). Secunda formam servi, legationis suæ ministerium non eu- bescit, non diffiteatur carnis naturam passibilem et mortalem. In hac forma Patri blanditur Mediator attentus, nec abnegat quod videtur, nec rapinam arbitratur, si aliquid pro potestate loquitur, et Patrem aliquando ex æquali affatur.

Deum igitur suum vocat, ne quis quod proprium est alterius ad alterum, existimet alienum; et quod commune videtur, secare præsumat, quasi divi- sum. Naturæ divinæ communio inter Patrem et Filium non admittit scissuram; et licet sit ibi

(10) *Oblatus est quia ipse voluit* (Isai. lxxii).

(11) Potest id dupliciter intelligi. Primo de sanguine proprio ipsius Christi, in quo et per quem nobis est ingressus in sancta, id est in cœleste regnum introitus. Quemadmodum Paulus apostolus de ipso ait, quod *non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introierit semel in sancta, æterna redemptione inventa* (Hebr. ix). Secundo possumus de uniuscujusque sanguine proprio verbi-hujus intellectum accipere, ut indicet unumquemque cum Christo volentem introire in cœlos, debere per proprium sanguinem, non per alienum illuc intrare, id est scipsum mactando et immolando, carnem videlicet crucifigendo, juxta Apostoli consilium, cum vitiis et concupiscentiis (Gal. v), sieque nos ipsos passioni Christi confor-

A discretio personalis, una tamen est divinitas et es- sentia naturalis. Suum dicit, ut manifestum fiat quod ille qui suū est in nullo ei contradicere pos- sit. Deum suum dicit, ut nobis minime formidandum judicem intimet, quem sicut suum flectere possit, et ad eum tutum esse accessum, quem non ut alienum appellat, sed suū. Nec parsam confidentiam hujus familiaritatis germanitas exigit, quæ in conspectu Patris tantam derelictorum sollicitudinem gerit, ut se quoque in eo, quod con- stat voluntarium esse et spontaneum, dicere non dubitet derelictum. Impossibile sane est ut in Pa- trem bonum, bonæ voluntatis cadat ingratitudo, et non magis in tam benigno dilecti sibi Filii affectu complaceat. Quod autem derelictum se Filius com-

B memorat, mercedem obedientiæ postulare videtur; nec diu beneficium differri tolerat, quod deberi sibi obedientia morti obviam procedens, considerenter pro- clamat: *Quare, inquit, me dereliquisti?* Hujus my- sterii rationem nondum intellexerat mundus, nec- dum tanti sacramenti effectus palam advenerat, et necesse erat ut tam opus quam virtus hujus holocausti innotesceret, et auditoribus Evangelii impi- meretur hæc forma, ut discerent ex præsenti regula unumquemque oportere deinceps introire in sancta in sanguine proprio (11), et sinem advenisse eārum expiationum, quæ factæ erant eatenus in sanguine alieno. Periret enim et prorsus dilueretur religionis auctoritas, si iterum circa imagines et umbras veri- tatis occuparetur, et non magis ipsam veritatem ap- C prehendens, mores in se taurinos vel hircinos ma- ctaret, et in altari intrinseco puræ devotionis non adoleret fragrantiam, pro torture et columba pietatis et sanctimoniae intendens affectui. Deseritur Christus ad modum Jonæ prophetæ, projectum in mare venter belluae suscipit (Jonæ ii); sed prope erat susceptio matutina, de qua Pater prædixerat dicens ad Filium: *Exsurge, gloria mea* (Psal. lvi); et Filius ad Patrem: *Exsurgam diluculo* (ibid.). Ex- armata erat navis, fractumque remigium (12); sed recollectis reliquiis, iterum navigij supellectilem gubernator magnus aptat ad cursum; et cuius res deploratae esse videbantur, dum clauderetur intra sepulcrum, devicta morte vitor egrediens, impera- D vit ventis et mari (Matth. viii). Et infernus obstu- puit judicem, quem quasi prædam peculiarem un-

mando. Cui bene respondet, quod paulo post adjun- git de moribus hircinis vel taurinis mactandis. Uterque autem intellectus, bene proposito convenit. In hoc enim quod Christus ita in cruce derelictus pendet, clamans: *Deus meus, etc.*, primū hoc no- bis ostensum est, quod ipse vera sit hostia, per quam esset accipienda peccati remissio et cœlestis regni haereditas, quoniam ipse qui ita pro nobis lo- quebatur mediator erat et hostia. Deinde et hec do- cuit suo exemplo, debere nos ita nos ipsos immolare in hostiam viventem Deo (Rom. xii), quomodo ipse se ibi immolabat, ut socii facti passionum et simili- tudini mortis ejus configurati (II Cor. i), consola- tionum quoque socii et gloriæ consortes effici- mur.

(12) Loquitur per comparationem sumptam ex

quibus carni infixis pro consuetudine indifferenti ait, et vomitu repentino tota veteris fermenti conspersio ejecta est. Extensis igitur brachiis Christus in cruce totum corpus suum infra se positum complexus est; et sub aliis crucis aggregato genere nostro, ibi et protexit et fovit, ubi nihil posse putabatur, et in quo victus aestimatus est, maximæ victoriæ vexilla erexit, quia neque mors in eum usque quaque prævaluit, neque Pater ullo modo negare Filio indulgentiae privilegium potuit, quod ad pedes ejus prostrata charitas postulavit. Obtinuit itaque dejectio capitis veniam corpori, et percutso vertice, solidata sunt membra, ut non segnis sit recompensatio, et semper quid debeat homo Christo pro quo ille mortuus est, in hac forma meditetur et relegat. Fixumque præ oculis sit hoc charitatis argumentum, maneatque hoc vivum documentum, et continuæ persuasionis exemplum. Sed et nobis, qui toties derelinquimur quoties nos tentamina colaphizant, non negligenda quæstio est, inquirere cur derelinquimur, et intellectis causis indagare remedia. Quia non poterit in illa mente diu labes obrepere, quæ se præviða studuerit circumspectione munire. Deserimur nonnunquam, cum hanc curam negligimus, et commonent nos contumeliae propulsantes, ut solliciti simus, et medetur quandoque negligentiae confusio; compelluntque ad remedia confessionum nonnullos (cum se erubuerint aberrasse) ipsa temptationum Indibria. Castigatur sæpe ex casu superbia, et præsumptio ex ruina. Pulsat sanctitas, ne extollatur et ut exerceatur, venatur; ad tempus in modico derelinquitur, et in magnis miserationibus denuo congregatur. Labitur et erigitur; deficit, nec sufficit ex se ut ad medicum recurrat. Ad hanc inquisitionis formam proposita a Christo in cruce quæstio nos invitat, quæ non pungit stimulus carnis, vel rapit in mirabilibus supra nos elatio mentis. Nec tamen peremptorius aestimandus est recrudescens peccati pruritus (15), cui obviam pergit ratio, et serpentum, declarans quomodo peccatores dicat suos, ac proinde et peccata eorum sua.

(14) Psalmus ille in ordine est vicesimus primus, quia miseria passionis initium sumens, finit in resurrectionis gloria et magna laetitia. Propter quod, potius a fine inscribitur, pro susceptione matutina, quæ in resurrectione facta est, quam a principio, pro derelictione vespertina, quæ erat passionis tempore. In eo autem quod sequitur: *Sed haec erant verba delictorum*, quidam codices habebant *derelictorum*, alii *defictorum*. Magis ad propositum videatur, *defictorum*. Videatur enim ad illud psalmi respicere: *Longe a salute mea verba delictorum meorum* (*Psal. xxii*). Unde et in declaratione prosequens ostendit, quare dicat Dominus *verba delictorum meorum*

A sit, et vomitu repentino tota veteris fermenti conspersio ejecta est. Extensis igitur brachiis Christus in cruce totum corpus suum infra se positum complexus est; et sub aliis crucis aggregato genere nostro, ibi et protexit et fovit, ubi nihil posse putabatur, et in quo victus aestimatus est, maximæ victoriæ vexilla erexit, quia neque mors in eum usque quaque prævaluit, neque Pater ullo modo negare Filio indulgentiae privilegium potuit, quod ad pedes ejus prostrata charitas postulavit. Obtinuit itaque dejectio capitis veniam corpori, et percutso vertice, solidata sunt membra, ut non segnis sit recompensatio, et semper quid debeat homo Christo pro quo ille mortuus est, in hac forma meditetur et relegat. Fixumque præ oculis sit hoc charitatis argumentum, maneatque hoc vivum documentum, et continuæ persuasionis exemplum. Sed et nobis, qui toties derelinquimur quoties nos tentamina colaphizant, non negligenda quæstio est, inquirere cur derelinquimur, et intellectis causis indagare remedia. Quia non poterit in illa mente diu labes obrepere, quæ se præviða studuerit circumspectione munire. Deserimur nonnunquam, cum hanc curam negligimus, et commonent nos contumeliae propulsantes, ut solliciti simus, et medetur quandoque negligentiae confusio; compelluntque ad remedia confessionum nonnullos (cum se erubuerint aberrasse) ipsa temptationum Indibria. Castigatur sæpe ex casu superbia, et præsumptio ex ruina. Pulsat sanctitas, ne extollatur et ut exerceatur, venatur; ad tempus in modico derelinquitur, et in magnis miserationibus denuo congregatur. Labitur et erigitur; deficit, nec sufficit ex se ut ad medicum recurrat. Ad hanc inquisitionis formam proposita a Christo in cruce quæstio nos invitat, quæ non pungit stimulus carnis, vel rapit in mirabilibus supra nos elatio mentis. Nec tamen peremptorius aestimandus est recrudescens peccati pruritus (15), cui obviam pergit ratio, et serpentum, declarans quomodo peccatores dicat suos, ac proinde et peccata eorum sua.

(14) Piratas appellat diabolos, qui ante Christum omnes per hujus sæculi pelagus-navigantes, id est de mundo transeuntes, rapiebant ad inferna. His quoque Christus carnem suam pretulit pro paulo, dum secundum eam dispensatoria mori voluit. Cum autem dicit: *Inviscatisque dentibus eorum*, etc., videtur loqui auctor ex consuetudine navigantium in mari, qui occurrentibus sibi piscibus magnis, a quibus navi timent subversionis documentum, extra navem aliqua projiciunt, in quibus, dum illa animalia voracia occupantur, vel dilacerandis vel devorandis, navis transit illæsa; nonnunquam etiam visco aut hujusmodi materia liniunt quæ foras projiciunt, ut ori ac fauibus illa adhærentia, a navi et navigantium persecutione voraces impedianti. Ita legimus Danielem cum draconem, qui apud Babylonios colebatur, egisse (*Dan. xiv*). Massas enim compositas, ex pice et adipe et pilis, quas in os draconis mittens, eum interemit; quæ etiam figura huic loco non male convenit.

(15) Peccatum in hominē recrudescit et pruritum excitat, quando concupiscentia ad peccatum semel commissum iterum nos invitat et sollicitat. Illic autem recrudescens peccati pruritus non est ad mo-

scabiei opponit cauterium. Licet enim suffumigent A sedataque procella divinitus, quod putabatur detrimentum, invenitur solatum, et quod relictum et oblitum, assumptum et restitutum.

afflata incendia, et flamma vorax jam tectorum elambat fastigia, una gratiae stilla subitusque respectus clementiae uno flatu ea in cineres rediget,

TRACTATUS SECUNDUS.

Super verbo illo : *Amen dico tibi, hodie tecum eris in paradyso* (*Luc. xxiii*).

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra (*Psal. viii*), qui et ex impiorum ore persicis laudem (16). Ecce unus de derelictis assumitur. Latro ille collateralis tuus, damnatus ob sceleram, illum victoriae tuae praecursum rem constituisti, et vivificatum ex gratia in paradisum praemittis ; in quo confusus est inimicus, et ultor haereticus, et proditionis perversus discipulus, et detractor Iudeus. Opponebatur a Pharisæis Christo pro crimen quod cum peccatoribus, quos lex aliquid dicabat, ad legis injuriam, non tantum verbo, sed etiam communicaret convivio. Cum enim leprosos et immundos ex ritu et decreto extra castra depelleret, abrasisque parietibus earum domorum, in quibus fuerant conversati, ipsis quoque in quibus consedissent subselliis, propria mandaretur purgatio (*Num. v*; *Lev. xiv*), hoc arguebant in Christo, quod hujusmodi personarum nec mensam vitaret C nec domum, sed susciperet et sanaret. Inoleverat superstitionem, et occasione legis intellectæ carnaliter, persequebantur quidem ministri legis peccatum, cum tamen nec ipsi essent a peccato immunes, subscribentque damnationibus propriis, nullum lo-

cum misericordiae reservantes (16*). Nefas putabant quod Christus curabat in Sabbatho (*Luc. xiii*; *Joan. vii*), quod misericordiam præponendam decebat judicio. Ita et quidam haeretici, in quibus sunt Novatiani, qui volunt videri defensores Ecclesiæ (17), eos qui in quocunque crimen post baptismum lapsi sunt, poenitentia censem indignos, et omnino non posse restituiri dogmatizat illa impietas, quem in aliquod crimen humana impegit infirmitas. Verum Christus et falsos defensores fidei haereticos, et inimicos gratiae Iudeos, praesenti judicio destruit et convincit, mutans legem in gratiam, terrorem in mansuetudinem, asperitatem in lenitatem, umbram in veritatem, judicium in misericordiam. *Novus rex, nova lex* : *Novus dux, nova lux*, fractis prioribus tabulis, et silice ad silicem comminuto (18), novis subscriptionibus figit titulum, et dictat pietas, et discernit omnia charitas. Scribitur tribus linguis insignibus, Hebraica, Latina et Græca regnum Christi : et dominatio ejus emanatura in gentes, cruci inculpatur, nec corrumpere Pilatus quod scripserat voluit, et, licet tam insignem titulum deleri persidia Iudeorum clamore expeteret, obtinere

tem illi qui patitur, non est peremptoria vel mortalis illa ad malum tentatio, modo ratio obsistat contra luctando, nec permittendo scabiem malicie latius serpere, sed cauterium adhibeat et medelam. Quantumvis enim magna et vehemens videatur esse tentatio, si desit consensus, et sic contra se opponat ratio, nihil potest mali contingere ; sed Dei gratia sicut ut, juxta Apostolum, *diligenti Deum omnia cooperentur in bonum* (*Rom. viii*), et nihil sit damnationis : quod pulchra comparatione consequenter indicat auctor, sumpta ab incendio grandi, quod una gratiae stilla extinguitur.

(16) Canit Domino Psalmista quod ex ore infantium atque lactentium sibi perficerit laudem (*Psal. viii*). Auget rem noster auctor, dicens etiam ex impiorum ore Deum sibi perfecisse laudem, id quod in latrone misericordiam consecuto dilucide monstrat. Dicit autem in hoc opere miserationis divinae confusos esse, inimicum haereticum, perversum proditorem discipulum, et detractorem Iudeum, sic pulchre singulis singula tribuens. Et de duobus quidem novissimis bene id demonstrat, inverso ordine, prius de Iudeo detractore, posterius de ultore sive defensore haeretico. De proditore autem discipulo omittit prosequi, quoniam id ex aliis manifestum relinquitur. Confusus enim est ille qui desperavit posse veniam consequi de peccato suo, dum huic latroni tam facile, tam multa, tam magna donantur scelerata.

(16*) Nimis quia juxta beati Jacobi sententiam, *judicium sine misericordia fiet illis, qui non fecerint misericordiam* (*Jac. ii*), et ut Paulus ait, in quo quis alterum iudicat, seipsum condemnat (*Rom. ii*).

(17) Videlur auctor illud psalmi, *ut destruas inimicum et ultorem* sive defensorem (*Psal. viii*), velle particulariter applicare alterum ad Iudeos, alterum ad haereticos. Iudeum vocat inimicum, quasi invicem detractorem et persecutorem. Haereticum autem appellat ultorem sive defensorem, quoniam ita se solent jactare haeretici, tanquam propugnatores sint veritatis et defensores Ecclesiæ. De his autem Novatianis, deque ipsorum principe Novato, et eorum errore ex libris orthodoxorum Patrum qui adversus illos scriptis depugnarunt, licet cognoscere.

(18) Silice ad silicem comminuto. Alludit ad historiam libri *Exodi*, ubi legimus Moysen iratum tabulas lapideas, digito Dei præcepta inscripta continentibus, ad radicem montis projecuisse de manibus, atque in partes comminuisse, ut iterum necesse fuerit novas tabulas excidi, et iterum scribi (*Exod. xxxii*) : Quod signum erat commutationis vel potius renovationis et perfectionis veteris legis, per legem novam evangelicam. Silice, inquit, *comminuto ad silicem*, quia et tabulae erant lapideæ, et ad montem, qui erat lapideus, comminutæ sunt illæ lapideæ.

nullo modo prævaluuit (*Joan. xix.*). Jam ad hanc Scripturam latro crucifixus pertinebat, et eum intra se illæ litteræ colligebant; jam spes subintrabat converso, quia crucifixo sibi mundo inhiabat cœlestibus, dilatatusque charitate, quasi consputis repudiatisque quæ infra sunt, cum Christo tractabat de regno, affectabat superiora, et cum jam anima egressum accelerans in primis labris esset (19), et hora ultima adventaret, æquo animo ibat, nec urgебat formido pœnarum conscientiam, quæ se sanguine Christi prætersuente sentiebat ablutam. Exacuebant linguas venenatas blasphemantes Christum Judæi, et conclamabant et emovebant convicia, et quasi victores insultabant pendenti. Fugerant apostoli, sola plebs maledicta firmatis nequam sermonibus, celebrabat ludibrium : Romanis militibus seditionibus tumultuosis cedentibus, pro potestate ministerium potius exhibentibus quam consensum (20). Sed et alter latro oblatranti plebi assentiens, quod nec se nec alios salvos posset facere, testabatur, irridebatque compatriopem suum, qui in eum quem in eadem secum damnatione videret, spem poneret, et nugatorium omnino videbatur illum credere regem vel Deum, quem secum oppresserat idem opprobrium et simile tormentum.

Erat itaque unus irrigor, alter confessor; unus exprobrator, alter venerans; hic sperans, ille de-

A sperans; hic diligens, illè negligens. Aderatque illi controversiae judec, qui data sententia blasphemum ad tartara, confitentem præmisit ad regna. Sane hic de quo agimus latro, mansueti animi, et sicut testem Christi debebat, in auditorio publico fidei protulerat argumenta, et novo philosophandi genere supplicii tanti inmemor, cum blasphemero illo de timore Dei, et justitia disputabat. *Neque, inquit, tu times Deum, qui in eadem damnatione es; et non quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit (Luc. xxiii).* Credit et confitetur, testis est innocentiae Christi; increpat maledicuum, nec sibi parcit; sed tantum accusator sui, seipsum adversum se sententiae veritate prolatam, persequitur. Damnatio, inquit, similis quidem est, sed causa differens, cum hic ad hoc destinatus sit ex obedientia, nos ob flagitia. Causam accusat, non arguit pœnam; exsecratur scelus suum, non detrectat iudicium. *Neque, inquit, tu times Deum.* Deum fateri non erubescit, quem ex invidia, non ex merito novet crucifigi. Intelligere enim, revelante non carne et sanguine, sed ipso cui attestabatur, jam poterat, quia quod siebat, voluntarium erat, non necessarium (21), quia ut sic fieret, voluntarie fuerat definitum. Ibi igitur philosophatur, et prædicat, et fatetur, ubi non tantum diffugiunt et trémunt apostoli, sed et ipsi maligni spiritus jamjam impositi sibi freni salivaria masticantes (22), per antiquum or-

(19) Proverbialiter dicitur *anima* illi esse in *primis labris* qui est morti proximus, quando est in proximo ut emigret e suo hospitio anima.

(20) Hoc dicit, ad indicandum quanto crudeliores et petulantiores in Christum fuerint Judæi, quorum tamen non erat, justitiae sententiam exsequi, quam gentiles præsidis ministri, ad quos spectabat sententia præsidis domini sui, exsecutio. Non enim verisimile est Romanis et ingenuis militibus hanc placuisse petulantiam, quoniam non erat consuetudinis, ita procaciter insultare sic in extrema miseria reis pendentibus. Neque dubium quin mirabantur gentiles præsidis ministri improbam Judæorum rabiem et insatiabilem maledicentiam, quam in hominem ita misere damnatum exercere non desinebant.

(21) Christi passio simpliciter voluntaria fuit, et non simpliciter necessaria. Videri tamen posset fuisse non omnino voluntaria, eo quod ita definitum erat in consilio Divinitatis ut Christus patetur. Quod consilium quia non potest non impleri, videri posset, non fuisse omnino voluntariam, sed partim necessariam Christi passionem. Sed hanc dubitationem auctor evacuat, dum e vestigio adiungit : *Quia ut sic fieret voluntarie fuerat definitum.* Simpliciter enim voluntaria fuit Christi passio, quia voluntarie Pater et Filius definierunt, ut Filius in assumptiona natura humana pateretur. Unde licet supposita definitione illa, necessarium fuerit consequi ejus adimpletionem, quia non potest Dei consilium quod voluntate definitum fuit, irritum fieri, voluntarie tamen impleta est illa definitio, sicut voluntarie ita fuerat definitum. Quidam autem codices hunc locum velut contrario sensu legunt, cum assertione, hoc modo : *Quod febat voluntarium erat et necessarium.* Et ut declaretur, quomodo erat id necessarium subjungitur, *quia ut sic fieret erat voluntarie definitum.* Unde

C cum non possit non impleri, quod definitum est, consequi videtur ut, supposita illa definitione, necessarium fuerit Christum pati. Quam necessitatem non simpliciter necessitatem, sed necessitatem conditionalem, vel necessitatem consequentiae appellant theologi, priorem appellantes necessitatem simpliciter, aut necessitatem absolutam. Unde neutra lectio falsitatem habet, sed prior videtur loco magis congrua, quam nos quoque secuti sumus.

(22) Aplissimam ab equis ferocibus ad spiritus malignos trahit comparationem. Videmus enim equos ferocios, cum ipsis fuerint injecta per aures frena, salivaria quoque in os immissa vel intrusa (quæ sunt ferramenta illa per os transeuntia, in quibus et noduli sunt vel globuli ferrei volubiles) magnam ostentare impatientiam, dum quasi frena gestientes rumpere, morsu continuo et singuæ assidua volutatione salivaria illa mordent, volvunt, et quasi masticant, ita ut effluat ab illorum ore saliva copiosa. Et ita quidem ferocios equi impatientiam monstrant, prius etiam quam se in dorsum sessor gravis injiciat, aut priusquam calcaribus urgeat. Hanc rem accommodans malignis spiritibus, innuit, etiam ante Christi per mortem consummatiōnem in passione ipso adhuc constituto, coepisse sentire dæmones virtutem Christi : propter quod, obductantes coeperunt injectum sibi frenum mordere, et masticare salivaria, id est impedire passionem Christi conabantur : idque per linguam mulieris, uxorem scilicet Pilati, quam in somnis ad hoc vexaverant dæmones, ut mortem Christi per eam impediarent, juxta quod sanctorum quidam locum illum sunt interpretati. Linguam autem semineam vocat antiquum organum diaboli, quoniam per eam a principio Adam seduxerat serpens, totumque genus humanum perdidit. Unde per idem nostram tunc reparationem voluit impedire, per quod prius nos ad perditionem deduxerat,

ganum suum, linguam femineam nitebantur colligantes illas impietatis dissolvere: scientes, quia fortis armatus hic, ancipiit gladio erat eos de diu possesso hujus mundi atrio ejecturus. Itaque concionator illustris, oblato confessionis et fidei odoramento, impositoque latroni blasphemanti silentio, victoriae suæ palmam et auctoramentum a judice exigens ad Christum convertitur, et dicit: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Luc. xxiii*). Considerare necesse est quem locum, quem modum, quod tempus hæc causa habuerit, et quam celerem auditum confessio meruerit, quid possit pœnitentia, quomodo bonus Dominus tribulato corde clamantem ad se servum suum etiam in ultimo peccati puncto non negligat. Hora mortis erat jamque consitentis anima faucibus hærebat, jamque linguam ejus alligabat angustia; illoque articulo temporis fere ab ipsis apostolis salus desperabatur. Modus passionis, crux, inter omnia supplicia turpissimum et atrocissimum.

Quibus postpositis, quasi plagarum et sanguinis immemor, dictator Evangelij latro efficitur: et (quod persuaderi illa hora difficile erat) Christum Deum in cruce satetur: ibi orat, ibi adorat, multa simul pietatis officia complectitur. Credit, timet, compungitur et pœnitit; confitetur et prædicat, amat, confidit et orat. Fide illuminatur, timore subditur, compunctione molitur, pœnitentia concutitur, confessione purgatur, prædicatione zelatur, dilectione dilatatur, confidentia sperat, oratione impetrat. Ne C irascaris, Princeps apostolorum: tibi dico, Petre, cui claves regni cœlorum commissæ sunt (*Matth. xvi*). Et te amare sicutem Christus respexerat, et donaverat negationis reatum, qui non ex sententia, sed ex infirmitate desciveras (*Matth. xxvi*). Te tamen juxta crucem non video; territus lates, nec saltem matrem Christi seminasque sanctas prosequeris, quæ spectaculo lugubri astabant immobiles. Nec ibi apostolica auctoritate uteris, ubi ad invicem, sixis juxta crucibus, privata miscent colloquia Salvator et peccator. Absens eras, et ministerii tui claves (quod pace tua dixerim) modo non profers. Supplet vicem tuam summus sacerdos, apertisque seris antiquis, latro primitiæ derelictorum introducitur, aperiente Christo, in regnum cœlorum. Amovetur ab introitu paradisi custodia ab initio pervigil, et versatilis gladius ille minax, quem cherubim ab antiquo non vibraverat (*Gen. iii*). Ibi latro locatur, unde lucifer corruit; et cui tu forsitan ultra septies ignoscere nolles, ultra septuagies septies ravis, sed absolutus a bono Jesu, modo cum angelis

A conversatur. Resurge, et disce ignoscere, neque annumeres peccata, vel multiplices tempora. Non arctatur numero, non clauditur fine, nullas omnino habet metas divina clementia; sit qui invocet, erit qui exaudiet; sit qui pœnitent, non deerit qui indulget. Non huic pœnitenti multorum annorum jejunia imponuntur, non nudipedalibus vel sacco afficitur; simul et confitetur, et justificatur, et glorificatur. Vide horam, nota personam. Ultima hora, peccatrix persona, multa antiquaque peccata illico abolet gratia, nec processu moraque temporis indulgentia limat corroditque culpæ rubiginem; sed ubi repente facto cœlitus sono Spiritus sanctus illabitur, quidquid immaduerat peccati tabe, siccatur; nec superest ullum foeditatis vestigium vulneri, quod misericordiae abluit lavacrum. Etebat etiam quatriduanus in monumento Lazarus (*Joan. xi*); suscitatus non tabescit languore, erigitur, solvitur et statim convescitur. Nulla lepræ crepido, nullus sinus in facie Simonis superest (25). Hospes incolumis, curatori suo hilarem exhibit famulatum, nullum signum horroris comitantibus magistrum, idem conviva et minister prætendit (*Luc. vii*). Maria Magdalene ad pedes Christi plorat et orat, tergit et ungit: nec improperat Christus vitam infamem et inverecundiam, nec opponit quod diluit, nec exprobrit quod ignoscit; quidquid agit in hujusmodi, céleri nutu Spiritus sanctus consummat; nec emendat aliunde suffragia, qui quod dicit facit, et quod illuminat format, qui statim piscatores facit doctores, et idiotas prædicatores. In hac gratia non affligitur exspectatio dilatatione, nec intervallum est inter optatum et datum. David dicit: *Peccavi* (*II Reg. xii*). Et propheta: *Translatum est peccatum tuum* (*ibid.*). Ad Cain dicitur: *Peccasti, quiesce* (*Gen. iv*). Ad mulierem in adulterio deprehensam: *Non te condemnabo, noli ultra peccare* (*Joan. viii*). Quid commorem Ninivitas, quoru[m] pœnitentia subito judicem amovet a sententia? (*Joan. iii.*) Quid Achab et Mahassen, reges impios, quorum contritionem in angustiis non est aspernata divina clementia? (*III Reg. xxi; II Par. xxxii.*) Inter cætera pietatis exempla, latro noster nobis occurrit, pœnitentia regula, confessionis forma, indulgentia præco, spei D exemplum: qui dum ingemit, subito quod querit invenit, quod petit accipit, et illico audit: *Hodie tecum eris in paradyso* (*Luc. xxiii*). Non ad loca purgatoria flammasque peccatorum ultrices confitens destinatur, non ad loca tenbrosa et tormenta deducitur, nullam pars adversa gratiæ Dei præsumit inferre calumniam, una crucis pena omnia abolet

(25) Crepido a *crepo* venit, secundum eam significationem qua frangi significat. Unde crepido dicitur prærupti alicujus saxi prominens fractura sive fracturæ altitudo. Sinus vero dicitur curvatura sive inflexio, quemadmodum sinuosa dicuntur littora, quæ multas habent inflexiones sive incurvatu[as], aquas ipsas in modum sinus complectentia. Ita in leprosum carnibus, per similitudinem, velut cre-

pidines quasdam et quosdam sinus videmus, ex carnis corrosione, quæ facit velut crepidinum et sinuum quorumdam apparentiam. Hinc ad perfectam sanationem designandam, auctor ait: *Nulla lepræ crepido, nullus sinus in facie Simonis superest, hospes incolumis curatori suo hilarem exhibit famulatum, etc.*

crimina, imo non pœna sed gratia. Præmititur A Ius, paradisi civibus id exspectantibus et desiderantibus, primus invexit.

TRACTATUS TERTIUS.

De verbo illo Domini : *Mulier, ecce filius tuus (Joan. xix.)*

Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine? (Psal. lxxxviii.) Quid differs? Jam venit hora: mater tua coram te est, et Joannes quem diligis. Latroni loqueris, et matri non loqueris? Intuetur te illa in mulieribus benedicta, et confixis in te oculis, vulnera tua materna pietate considerat. Et, licet non ignoret quid boni conferat mundo passio tua, tamen parentis affectu commoritur, et pectus maternum immanitatem doloris arctatur. Suspirat intrinsecus, et crumpentes revocat lacrymas, et eo amplius anxietas intumescit, quo prohibetur egredi, et per luctus lamentaque dissolvi. Emergebant quidem aliquando gemitus, sed increpati reprimebantur, revertebanturque in sinum mentis, de quo prodibant, et collidebant se ad invicem introrsus: eratque in anima illa tempestas valida (24), occurribus sibi procellis, et quasi in sartagine fricis medullis ebulliebant amaritudines, quas excoquebat et coagulabat exacerbatio perseverans. Imperabat quippe dolori silentium formido (25), et ringentium gaudæorum torvi in eam oculi illos turbines suffocabant. Verum illa tantarum procellarum salsuginem exhibebat. Et (quod difficillimum erat) moriebatur,

(24) Comparationem facit quasi poeticam, fluctuum maris intumescentium seque collidentium et adinvicem confringentium, ad internos illos dolorum affectus qui erant in anima Mariæ, cum juxta crucem suo astaret unigenito filio.

(25) Non ita hoc accipiendum est, quasi carnali vanoque timore mater Domini Judæos timuerit, ne videlicet aliquid ab ipsis pateretur nocimenti, si internum dolorem foris ostenderet, sed quia honestas et constantia vetabat gestus externos coram illis improbis ostendere, ne illi amplius gloriarentur et saevirent adversus filium, si matrem vidissent ita in illius affligi tormentis; item, ne spectatoribus occasionem daret suspicandi quod coactionis et non voluntatis esset filii passio.

(26) Describit oblationem holocausti interni et spiritualis, secundum comparationem ad oblationem holocausti corporalis, quod in exteriori altario offeratur, ubi opus est lignis et flamma et laticibus, id est aquis, quæ a latendo vocantur latices. Aquas autem adjungit, vel quia prius lavari debebant hostiæ corporales, quam offerrentur aut incenderentur, vel quia ad Eliæ sacrificium illud in monte Carmeli oblatum respexit, ubi aqua copiosa perfusum fuit holocaustum, antequam cremaretur incendio (III Reg. xviii).

(27) In veteri tabernaculo duo altaria erant: alterum quod hostiis immolandis deputabatur, quod erat ære opertum, et omnia vasa ministerii habebat ærea, de quo legimus, Exodi xxvii; alterum erat altare thymiamatis sive incensi, vestitum auro purissimo, situm coram propitiatorio, super quo

B et mori non poterat; et clauso tanti doloris tormento intrinsecus, alium vultum palam exhibebat; nec poterat ex facie colligi crux illa animæ et patibulum spiritus, in quo erat hostia viva, beneplacens Deo et medullatum holocaustum: quod cum ipsa incenderet, tantum conscientiæ ministerio utebatur ipsaque sine strepitu seipsam mactans, in altario interiori, et ligna et flamas et latices cōgeregabat (26). Nimurum in tabernaculo illo duō videres altaria (27), aliud in pectore Mariæ, aliud in corpore Christi. Christus carnem, Mariæ immolabat animam. Optabat quidem ipsa, ad sanguinem animæ et carnis suæ addere sanguinem, et elevatis in cruce manibus celebrare cum filio sacrificium vespertinian, et cum Domino Jesu corporali morte redemptionis nostræ consummare mysterium; sed hoc solius summi sacerdotis privilegium erat, ut de sanguine munus intra sancta inferret; nec poterat ei consors hæc esse cum aliquo dignitas, et in ratione hominis nulli angelo, nulli homini cum co-fuit, aut esse potuit communis auctoritas. Cooperabatur tamen plurimum secundum modum suum ad propitiandum Deum ille matris affectus (28),

C summus sacerdos Aeron incensum suave fragrans mane et vespere ex Domini præcepto adolere debuit. Super cuius etiam cornua, semel in anno sacerdos summus debuit in sanguine oblato pro peccato deprecari et placare Dominum, quemadmodum legimus Exodi xxx. In his duobus altaribus auctor figuram accipit matris et filii. Matrem comparat priori illi altari, in quo offerebantur quidem hostiæ, sed non sacrificium vespertinum neque expiationis illius generalis hostia, quoniam, licet mater in corde seipsum immolaverit, non tamen sacrificium consummationis et expiationis peccatorum mundi ipsa offerre potuit. Filium vero altare facit esse *thymiamatis sive incensi*, quoniam in ipso immolatum est sacrificium vespertinum; in temporis plenitudine, quod erat consummatio sacrificiorum omnium præcedentium; et in ipso facta est expiatio generalis peccatorum mundi, in sanguine oblato pro peccato. Hanc comparationem indicat auctor, dum subsequenter ait: *Optabat quidem et ipsa (nempe mater) ad sanguinem animæ addere sanguinem carnis, id est, sicut spiritu, ita et corpore immolari, et cum filio celebrare sacrificium vespertinum, etc.* Quæ verba profundius considerata, magnam habent devotionis dulcedinem.

D (28) Videtur hic causam reddere quare matrem Mariam comparaverit altario priori hostiarum, non posteriori thymiamatis. Quemadmodum enim in illo priori per quotidianas hostias, quæ in eo offerebantur, Deus colebatur, et licet non offerretur in eo præcipuum et potissimum sacrificium thymiamatis. Matutinum et vespertinum, aut etiam sanguis ille

cum tam propria quam matris vota charitas Christi perferret ad Patrem, cum quod mater peteret, Filius approbaret, Pater donaret. Diligebat Pater Filium, et Filius Patrem; mater vero post utrumque ardebat, unumque erat quod diversa exhibeant officia, quod Pater bonus, quod Filius pius, quod mater sancta intendebat, quod in commune elaborabat dilectio, simulque se complectebantur pietas, et charitas et bonitas, matre supplicante, Filio interpellante, Patre propitiante. Filius ad pectus matris et ubera, Pater ad Filii crucem et vulnera respiciebat. Et quid inter haec tanta pignora non moverent? quid illa sanctitatis schola nisi pietatem doceret? quid nisi misericordiam informaret? Dilectio et sanctitas et bonitas nihil sibi contrarium sapere poterant, nec reluctari sibi nec adversari concordiae congruebat, et omnino decebat ut suppliatio et sanctificatio et exauditio in negotio rectitudinis convenirent. Jesus ergo ut per omnia pietatis foedera commendaret, antiquum decretum quod de honorandis parentibus dictaverat, observavit; et matrem adhuc volens sic esse, ad consolationem apostolorum reservavit superstitem, ut ex his quæ ipsa ab initio audierat et viderat, et contulerat in corde suo, senatus apostolicus doceretur, et evangelica firmaretur doctrina. Honoratur etiam affatu familiarissimo, et licet brevis fuerit sermo, intimatus tamen est debitus affectus, et expressa singularis dilectio. *Mulier, inquit, ecce filius tuus.*

Præsens erat Joannes, cui et dicitur: *Ecce mater tua* (Joan. xix). Non est passus Christus, ut Judaica rabies in sanctuarium suum profanam mitteret manum, vel aliqua infestatione violaretur illud templum Spiritus sancti. Positus est fidelis ædituus ad tanti thesauri custodiam. Discipulus qui in cœna Dominica cervical sibi in pectore magistri aptaverat (Joan. xiii), ecce iterum alio privilegio honoratur; et post illud reclinatorium in quo videbat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud*

expiationis generalis, secundum modum tamen aliquem illæ hostiæ operabantur ad placandum Deum, quasi in respectu et virtute sacrificii illius acceptissimi et expiationis generalis, quæ perficiebantur in altari altero thymiamatis: sic dicit, matris affectum secundum suum modum suis plurimum cooperatum ad propitiandum Deum; charitate Christi, quæ in ipsis corde quasi thymiamam suavissimum flagrabat, matris vota simul cum suis perferente ad Patrem, quemadmodum incensio thymiamatis, quæ erat præcipuum sacrificium, cæterarum quoque hostiarum oblationem ante Deum quodammodo faciebat acceptam.

(29) Plerique arbitrantur Joseph ante tempus passionis Christi e vita excessisse. Auctor vero in præsenti loco se indicat alterius suis sententiae, quam etiam plenius in Encomio Virginis exprimit his verbis: *Supererat Joseph, ad quem usque ad illud tempus præcipua obsequii spectaverat ratio, et cui ad hoc ipsum fuit desponsata; et modo quasi hoc ministerio censeatur indignus, Joannes assumitur.*

Et aliis compluribus verbis eamdem hanc sententiam inibi prosequitur. De hac tamen rē ex Scripturarum auctoritate nihil potest definiri, cum su-

A *Deum (Joan. i)*, officina illa in qua *Verbum caro factum est (ibid.)*, diligenter a filio ei commendatur, probato dilectoque discipulo pudor virgineus, matris thalamus, et sanctimoniae integritas assignatur, ut testis esset idoneus, virgo Virgini, sidei cubicularius matri Domini sui, minister devotus pro reverentia Magistri. Vices filii naturalis, filius accipit adoptivus, et transfunditur in ministrum filialis affectus, formaturque et firmatur in ambobus pietatis unicæ gratus concorsque complexus, non ex traduce naturæ, sed ex munere gratiæ.

B Unum igitur contuberrium Joannis et Mariæ virginitas accipit; et unius moris in domo, unum integratatis propositum, unam habitationem meretur communemque convictum. Ecce, Joannes, piæ hæreditatis suscipis testamentum, eligeris, et in hoc præponeris omnibus. Joseph qui eatenus ministrauerat, te subrogato, cedit; nec maritalia jura opponit (29), ut obstruatur os loquentium iniqua in posterum, quia matrimonium illud dispensationi divinæ, non copulæ carnali servierat. Ideoque nec Joseph, cum Joannes eam suscipit in parentem, queritur de disjuncto connubio, quod dispensatorium fuerat sine ullo carnalis copulæ commercio. Hoc testimonium integratatis matris Christus in fine prohibuit, ut haberet Ecclesia sancta ex Evangelio lapidem, quem Bonosi Helvidiique hæreticorum impudenti fronti infigerent (30), qui in matris illibatae virginitatem ausi sunt impia blasphemaque garrire. Tu igitur, Joannes sancte, ad hoc eligeris, ut ministres et obsequaris, ea dilectione qua Filius, ea obedientia qua discipulus, ea subjectione qua minister et famulus. Petro commendatur Ecclesia (Matth. xvi), tibi Maria (Joan. xix); illi tumultuosa negotia, tibi pacifica et quieta; illi atria et vestibulum et altaria sanguinum, tibi commendatur altare incensi, et Sancta sanctorum (31). Ad culmen ministerii tui nullus tecum admittitur; solus illi assistis propitiatorio, solus illud vas aureum

C per obitu Joseph aut obitus tempore nihil ullā tradat Scriptura canonica.

D (30) Alludit ad historiam David, qui blasphemum Goliath impia garriensem adversus castra Dei, lapide limpidissimo ex torrente, ut Scriptura refert, desumpto, in fronte illum percutiens interfecit (I Reg. xvii). Omnis enim hæreticus in Ecclesia quasi Goliath est, quasi gigas superbiens in fortitudine sapientiae aut scientiae suæ, et exprobrans Israelitis veris, castris Domini, id est orthodoxis in unitate Ecclesiæ, quæ est domus et castra Dei, permanentibus. David vero quilibet est fortis rectæ fidei propugnator, qui lapidibus de torrente limpidissimo, id est auctoritatibus ex Evangelio lucidissimo atque mundissimo assumptis, Goliath prosternit, id est hæreticum revincit et confundit.

(31) Vetus illud tabernaculum Israelitarum divi sum erat in duas partes. Prior pars simpliciter Sancta dicebatur, et minora continebat: ad quam quotidie erat ingressus sacerdotibus, etiam non sunimis, sacrificiorum officia, ut ait Paulus, consummanti bus (Hebr. ix). Posterior secundum excellentiam dicebatur Sancta sanctorum, in qua erant aureum thuribulum, area testamenti, urna aurea habens manna et tabulæ testamenti. Volens ergo signifi-

continens manna, illud divinæ legis scrinium ponti-
sex destinatus observas. Loco Filii positus es, et
ut vicem in matre suppleas, ordinaris; nec abnuit
te mater sancta vicarium, licet longe imparem et
inferioris tituli, tamen quia sic visum est Filio, am-
pletebitur successorem. Certe piscator fueras, et in
haec arte a parentibus institutus, nullum te strata-
gema inclytum facit (32); sed qui infirma mundi
elegit ut fortia confundat (*I Cor. 1*), in assumptione
tua, paupertatis et humilitatis et castitatis gloriam
comendavit, fundatamque charitatem et illustris
animæ puritatem, hoc singulari titulo honoravit.
Intueor igitur quadrigam qua currendum est ad Pa-
trem (33), sic debere distingui, ut per te ad matrem,
per matrem ad Filium, per Filium vero attingere
possit pœnitentis affectus ad Patrem. Et in hoc fer-
culo quod nos ab hoc sæculo evehit, tu sis columna
argentea, mater ascensus purpureus, Filius media
charitas, reclinatorium aureum visio Patris in
decore suo, et æternæ pacis jocunda tran-
quillitas. Hanc interim gloriam proprie virginitas
promeretur. Per hanc in hunc gradum
discipulus sublimatur, per hanc ipsa mater et Virgo
placuerat Deo, *et obumbrante virtute Altissimi* (*Luc. 1*), in illo beatifico utero, *Verbum caro factum est*
(*Joan. 1*), per hanc fuerat Gabriel archangelus Ma-
riæ domesticus, imo tota militia cœlestis multitudo
et naturæ angelicæ gloria (admirans quod sic inte-
gram in terris reperisset) circumfuso undique co-
gnato cælibatui exhibebat reverentiam (34), et di-

A vino incolatui clientelam; proprie tamen Gabriel et
Joannes huic assignati officio communibus studiis
ministrabant, simulque ab ambobus tam in cœlo
quam in terra divina et humana consolatio procu-
rabatur, Joanne, juxta quod res postulabat, provi-
dente subsidium, archangelo, pia vota perferente
ad Filium. Factum est igitur ut Dominus imperave-
rat, et cohabitabant simul in bono jocundoque
conventu virginitas et humilitas, dilectio et puritas,
subjectio et charitas: et erat unanimitatis partici-
patione in idipsum, inter dominam et ministrum, si-
cū Magistri ordinarat auctoritas. Bonus itaque
Dominus, bono fine consummans pietatis myste-
rium, in cruce justificat impium, et debitum matri
reddit affectum. Addit quoque et tradit exemplum
B quod ad conservanda quæ sancta sunt, debeat eligi
sanctitudo; nec sacramentorum arcana impuris
sint exponenda conspectibus, nec possit digne sa-
cris ministrare mysteriis, nisi qui in schola studuerit
continentiae conversari. Decet enim ut qui mundandis
vel mundis officium exhibeat, omnimoda splendeat
sanctitate, quia omnino huic formæ contrarium est
ut contrectet incorrupta corruptus, et purificatoriis
muneribus manum apponat impurus. Quod non
ideo dicimus, quod in his qui jam abluti sunt et
sanctificati de quantiscunque naufragiis evaserint,
aliqua post indulgentiam nota permaneat (35), quia
nisi ad antiqua revertatur contagia, nulli prior præ-
judicat vita.

TRACTATUS QUARTUS.

De verbo illo Christi in cruce: *Sitio* (*Joan. xix*).

Eccè iterum mysteria, et ad invicem sibi sacra-
menta divina occurunt. Responsum erat de cruce
care quod Joanni sit commissum id quod est in Ec-
clesiae tabernaculo post Deum dignissimum, dicit
ipsi esse commissum altare incensi quod erat co-
ram propitiatorio, eratque altare præcipuum, ut
supra dictum est, et sancta sanctorum: Joannem
faciens pontificem, cui soli erat commissa cura
sancti sanctorum, Mariam vero comparans cum
iis quæ in sanctis continebantur, appellans ipsam
urnam auream continentem manna, propitiatorium
sive arcam sanctam, et divinæ legis scrinium, sive
testamenti tabulas. Quorum omnium rationes qui-
libet per se facile agnoscit.

(32) Græcum vocabulum est στρατηγημα, per duo e-
longa, quod Latine per unum ascribunt, *strategema*,
significans gestum militare, egregiamque et insig-
nem in re bellica actionem, vel simile consilium.
Ostendit autem hoc in loco nihil nobilitatis fuisse
Joanni, quoniam quidem nec a parentibus illam
traxisset per originem, nec ab industria aut fortitudine
nobilitatem sibi ullo nobili opere comparasset, ut
solent nonnulli in infima sorte nati, præclaris
in re bellica actionibus eam quam ex nativitate
non habent, per virtutem sibi comparare nobilita-
tem.

C latroni, et matri; et ad confirmationem spei pietatisque exemplum, latro in regnum præmittitur, ma-

(33) Quadrigam appellat connexionem quatuor,
a quorum alio semper ad aliud recto ordine pergitur.
Hæc sunt: Joannes discipulus, Maria mater,
Jesus filius, Pater Deus. Ad quam quadrigam etiam
illud auctor accommodat, quod in Canticis Salomo-
nis legimus: *Ferculum fecit sibi rex Salomon de li-
gnis Libani; columnas ejus fecit argenteas, reclina-
torium aureum, ascensum purpureum media charitate
constravit propter filias Jerusalem* (*Cant. iii*). Fercu-
lum hoc appellat quadrigam istam, qua sursum fer-
tur affectus fidelium. In hoc ferculo Joannem facit
columnam argenteam, matrem ascensum purpu-
reum, filium charitatem medium, aureum denique
reclinatorium, visionem paternam. Quorum ratio-
nes devotus animus seipsum facile poterit adver-
tere.

D (34) Est angelis, ut super Lucam ait beatus Am-
brosius, semper cognata virginitas, quoniam qui
cœlibes vivunt, hac in parte similes sunt ange-
lis, et in terris vitam ducunt angelicam, qui
generationem et generationis actum penitus igno-
rant.

(35) Cave ne intelligas post peccata dimissa nul-
lum posse reatum in hominē permanere, quasi

ter interim ob rerum mysterium reservatur. His pie provideque dispositis, Christus inter supplicia sedit. Exhaustum erat sacrum pectus sudore sanguineo, et lignum illud, cui affixus erat, sanctis bajulaverat humeris, et ut solet ex modestitia somnus nonnullis obrepere, sic poterat satis illa accendi. Forsitan sic erat. Ego vero sacramentalem hanc, sitim intelligo, in qua non tam desideratur potus, quam hominum salus. Neque enim ab irrisoribus et interfectoribus poterat beneficium exspectari, qui omnes ad impietatem proni, paratores erant augere injurias quam misereri vel compati. Perseverabant adhuc, nec flagellis, nec sputis, nec colaphis poterant saturari. Unde nec consequens videtur ut audita sitis eorum cor immolaret, quibus parum erat quod in cruce pendebat, nee satis actum esse ipsa morte malignantibus videbatur. Christus tamen, sicut per Da-

B culpa dimissa consequatur statim et poenam omnem esse ablatam. Id enim catholico dogmati et orthodoxorum Patrum determinationi est contrarium. Sed hoc tantum vult auctor, propter peccata prius commissa et per poenitentiam jam deleta, neminem debere immundum reputari, aut a sacrifici. Id enim sibi vult quod in fine dicitur : *Nisi ad antiqua revertatur contagia, nulli prior praecudit vita.*

(56) Respicit auctor ad psal. LXI, ubi sic legimus : *Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et maceriae depulsæ? Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti.* Quem passum in persona Christi exponens sanctus pater Augustinus, ita ait : « Retribuebant mala pro bonis (Psal. XXXIV). Illi interficiebant, illi repellebant, et ego illos sitiebam. Illi honorem meum cogitaverunt repellere, ego eos in corpus meum sitiebam trahicere. Bibendo enim quid facimus, nisi humorum foris positum in membra nostra mittimus, in corpus ducimus nostrum? » Et quibusdam interpositis, subjungit : « Hoc usque in finem sedit Christus, currit et sedit. Multos enim bibit, sed nunquam erit sine siti. Inde est enim : « Sito, mulier, da mihi bibere (Joan. IV). » Samaria illa ad puteum sitientem Dominum sensit, et a sitiente satiata est. Sensit prior illa sitientem, ut biberet ille credentem. Et in cruce positus *Sito* dixit (Joan. XIX), quamvis illi non hoc dederint quod sitiebat. Ipsos enim ille sitiebat; at illi acetum dederunt, non vinum novum quo implentur utres novi, sed vinum vetus et male vetus. » Hactenus Augustini verba : quæ ideo sic prolixe recitavimus, quoniam proposito plurimum videbantur convenientia.

(57) Beatus Augustinus tractans illud psalmi quadragesimi primi : *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum,* cervorum conditiones aliquot enarrans, inter cæteras hanc notat, quod cum serpentibus pugnant, serpentesque perimant, ac post serpentium interemptionem majori siti inardescant, propter quod, peremptis serpentibus, acrius celestiusque ad fontes recurrunt. Hanc cervorum proprietatem auctor respiciens, Christum comparat cervo, qui quoniam in cruce cum serpente diabolo pugnavit eumque jam absorpsit et devicit, proximus consummationi victoriæ, ad lavaerum festinat, dum clamat : *Sito.* Ad lavaerum autem inimicorum Christus sedit, quoniam increduli et peccatores, inimici Christi, ipsi erant lavaerum Christi, in quo refrigerari post labores quærebat : ipsi erant fons et aqua unde quærebat ille bibere serpente devicto.

(58) Locus iste multam videtur obscuritatem

A vid prædixerat, irruentibus in se universis (36), *tanquam parieti inclinato et maceriae depulsæ* (Psal. LXI), currit et sedit. Sedit conversionem, currit ad remissionem, exsolvit quod non rapuit. Et licet illi pretium illud magnum cogitarent repellere, jam absorpto serpente festinat ad lavaerum inimicorum (37), et moritur pro impiis, et rebelles adoptat, et tanti effectus beneficii largitur ingratiss. Hoc etiam in titulo psalmi XXXIII continetur, ubi affectare David in persona Christi prædictetur (58), cum coram Abimelech (39) vultum suum mutasse prohibetur. Affectabat David, et tympanizabat ad ostia civitatis, et ferebatur manibus suis, et in barbam ejus defluebant salivæ (I Reg. XXI). Affectante quippe Christo, et hoc sitiente, ut mansuesceret domus exasperans, et duræ cervicis populus molliretur, exhaustoque poenitentiae antidoto, felleas viscousaque peccati fæ-

B continere, maxime si nostri textus verba consideremus. Nam in titulo psalmi trigesimi tertii, de affectione ista et tympanizatione David nihil legimus, neque quod ferebatur in manibus suis. Hic enim est titulus : *Psalmus David, quando mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* In ipsa quoque lib. Regum historia, ubi prolixius hujus rei gestæ ponitur narratio, secundum tenorem textus nostri Latini, quem ex Hebreo vertit Hieronymus, nihil de affectione dicitur, neque quod ferebatur in manibus suis. Sic enim primi Regum XXI legimus : *Immutavit David os suum coram Achis, et collabebatur inter manus eorum, et impingebat ad ostia portæ, defluebantque salivæ ejus in barbam.* Sciendum est ergo omnia quæ hic dicuntur, secundum antiquam editionem tractari et applicari, quæ, immutatis quibusdam, jam citatum ex Regum libro locum ita legit : *Timuit David, et mutavit vultum suum, et affectabat, et tympanizabat ad ostia civitatis, et ferebatur in manibus suis, et procidebat ad ostia portæ, et salivæ decurrebant super barbam ejus.* Atque in hæc verba narrat expresse beatus Augustinus prædictam historiam, in tractatu super psalmum trigesimum tertium, in expositione tituli, ubi prolixe singula quæ hic dicuntur, prosequitur, et declarat plenissime. Ad quem locum te, bone lector, remitto, ut ipse dulcissime super his rebus concionantem audias mellifluum Augustinum, a cuius melleo ore hæc omnia noster auctor desumpsisse videtur, et tu, si volueris, plenam eorum accipere poteris intelligentiam. Quod si prolixam tituli expositionem vel pigebit, vel non vacabit perlegere, saltem epilogum, quem statim ante psalmi enarrationem velut recapitulando præmittit, diligenter lege : in quo paucis, quidquid ad hanc comparisonem attinet, invenies. Nonnulla quoque apud beatum Eucherium Lugdunensem diligens lector ad idem propositum invenire poterit, in commentariis super primo libro Regum cap. XXIV, et item apud Rupertum abbatem Tuitiensem, libro secundo Commentariorum in libros Regum, cap. VIII.

D (59) Abimelech valet *patris mei rex* vel *patris mei regnum*, quod apte Judæis applicatur, qui fuerunt regnum Dei Patris, et ad regnum specialiter fuerant electi ex promissionibus factis patribus. Achis vero Augustinus interpretatur *quomodo est.* Quoniam vero qui ita interrogat in re fidei, ignorans et errans est ; dubitantis enim, errantis et ignorantis est sic querere. Ob hoc subsequenter dicitur : *Hic Achis, id est ignorans, hic est ex parte populus ille, qui non credit nec intelligit.* Utrumque enim nomen Judæis applicat auctor, appellans eos Abimelech et Achis.

ces evomerent, visa sunt eis hujus doctrinæ verba omni ratione carentia, et dementiæ ascribebant quod eos ad carnis suæ edulium invitabat. Horabant potum sanguinis, et carnem humanam ut cibum insolitum, mensis suis inferre, impium et nefarium judicabant (*Ioan. vi*). Durus erat sermo hujusmodi, quia sensu carnis oppressi, spiritum et vitam in verbis veracibus contemnebant. Hoc intimabant illæ per barbam David fluentes salivæ, quod infantilia hæc verba et frivola æstimarent Judæi, et contemnenda essent a profanis sacramenta Dominica, et quasi arreptitii et furibundi reputandi essent horum dogmatum discipuli, et intellectualium mysteriorum ministri. Sed Christus dissimilations patientiæ edocens, nec irascitur, nec ueliscitur, sed sustinet et præstolatur, et affectat, ut illuminetur populi cæcitas, ut convalescat et insurgat infidelitatis mole suffocata illa tyrannica et effrenis obstinatione, tandemque pateat veritas et redeat ab errore conversa inipectas.

Tympanizat ergo ad ostia clausa, ad aures oppilatas, et incredulis cordibus intonat; et extensa in crucem pelle corporis sui, in psalterio decachordo, Veteris et Novi Instrumenti concutit consonantiam, et quasi incantatis serpentibus ad insolitam harmoniam reddit edomitos, et detractores facit cantores, et impios modulatores. Mutatur omnino facies Christi in specie sacramentorum, coram Abimelech, id est coram Judæis, qui ad regnum Dei Christi ex promissionibus factis ad patres, pertinere videbantur. Hic Achis, id est ignorans, hic est ex parte populus ille, qui non credit nec intelligit. Porrigit quidem discipulis suis, imo toti Ecclesiæ propriis manibus eucharistiam, quasi seipsum ferens, quam qui digne accipit, vivit; nec immerito proscriptur qui contemnit; et aliis quidem tantæ rei mysterium odor est vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (*II Cor. ii*). Unde et Achis David dimittit, quia quibusdam ex Judæis repellentibus verbum hoc et indignos se vitæ æternæ judicantibus doctrinam hujusmodi Christus ad gentes convertit (*Act. xiii*). Abimelech et Achis non sunt unius personæ nomina (*40*), sed quia unius mysterii continent rationem, non incongrue diversis respectibus uni personæ aptantur. Ex parte, Achis, id est ignorantia et error, adhuc in eodem populo perseverat; et qui

A filii regni videbantur, contempto affectu charitatis Christi, et tympano crucis, quasi David a se dimittunt, ut eat, cum dicunt Christo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus* (*Job xxi*). Maledicunt adhuc Judæi Christo, et veri Elisei derident calvariam (*41*) (*IV Reg. i*); needum tamen ursis, id est dæmonibus, derisores exponit; sed in multa patientia exspectat pœnitentiam, et differt, nec infert pro meritis iram. Sed perversa et aversa mens carnalium, sitis hujus non intelligens sacramentum, sancto ori amaritudinem applicat in calamo, et fonti misericordiae venena propinat. Non tangit, Judæe, Christus poculum tuum, non gustat acetum, de suburbanis Gomorrhæ et vinea Sodomorum (*Deut. xxxii*). Fons ille, de quo aquæ vivæ emanant, cujus rivi in æternitatem prosiliunt (*Ioan. iv*), non exaruit, neque ut a te impleatur affectat. Hoc potius ille fons sitit irriguus, ut ex eo affatim baurias, illaque repleatis dulcedine, ut puri te refrigerent latices, et ardentiū in te libidinum extinguant carbones. Hoc sitit, ut virens in te charitas perseveret, ut sicut palma in sublime comam spei attollas, et sicut cedrus Libani imputribilis vivas (*42*) (*Psal. xcii*). Pincernas veneficos sitis ista discernit, et propinatores amaritudinis horret et abjicit. Nullis passionum ardoribus fons iste siccatur, nullis pressuris charitas exhaustur. Etiam ubi percritis et irrides, ubi fel porrigit, non commutat se dulcedo in amaritudinem, nec exigit charitas ultiō. Sanguis et aqua de latere exeunt vulnerato (*Ioan. xix*); aqua in lavaerum, et sanguis in mortis exemplum.

C Charitati igitur Christi quæ esurit et sitit. justitiam nostram (*Matth. v*), testimonium perhibet in cœlo Trinitas (*I Joan. v*): ipse Filius qui justificat, Spiritus qui sanctificat, Pater qui glorificat, quia et justitia, et sanctitas, et claritas nostra desursum est, et testimonium Dei (quod majus est hominis) hæc in nobis dona sua commendat, et informat, et confirmat. Nihilominus in terra, per visibilia et corporalia sacramenta, quod intus invisibiliter agitur, commendatur extrinsecus, et attestantur fidei Christianæ spiritus, aqua et sanguis (*ibid.*); quæ tria unum sunt, et individua manent, nihilque eorum a sui connexione sejungitur, quia catholica Ecclesia hac fide vivit et proficit, ut jam nec sine

D qua figura, Eliseus Christi typum gerit, quem erant irriguri Judæi, erantque ejus calvariam vel calvitium irriguri, quoniam in monte Calvariæ ipsum erant afflicturi et interficiendi. Tunc enim dixerunt pueri Eliseo: *Ascende, calve, ascende, calve*, quando dixerunt Judæi Christo in monte Calvariæ in ligno pendenti: *Si Filius Dei es, descendere de cruce*, et cætera hujusmodi. Ursis autem tradentur, licet ad præsens differatur ultio, quoniam tandem esca erunt dæmonum.

(40) In commentariis libri *Psalmorum*, super hac re nonnihil diximus in annotationibus ex Hebræo super titulo psalmi *xxxiii*, quod scilicet Achis nomen erat proprium personæ regis. Abimelech vero, nomen commune regibus Palæstinæ, quemadmodum reges Ægypti communis nomine Pharaones vocabantur. Et secundum hoc intelligi debet quod hic dicitur Abimelech et Achis non esse unius personæ nomina, quia non utrumque uni personæ est peculiare, sed alterum quasi commune est, alterum peculiare et personale.

(41) Historia manifesta est *IV lib. Reg. cap. ii*, ubi legimus pueros illusisse Eliseo transeunti, dicens: *Ascende, calve, ascende, calve*: atque ob hoc, ab ursis de silva exeuntibus fuisse devoratos. In

(42) Alludit ad illud psalmi: *Justus ut palma florabit, sicut cedrus Libani multiplicabitur* (*Psal. lxi*). Ac si dicat: Sicut Christus, suo humore et virore tam te facere qualis a Psalmista describitur, dicens: *Justus*, etc.

vera divinitate humanitas, nec sine vera humanitate creditur divinitas. Nec sufficere nobis posset ad intellectum veritatis, testimonium quod de coelo est, quod sibi ipsi perhibet Trinitas, nisi et nobis innotesceret aliquibus signis et aliquibus argumentis, fidei veritas. Sunt itaque hæc tria, spiritus sanctificationis, sanguis redemptionis, aqua purificationis. Non redimit sanguis, nisi quos gratia vocat et levat; nec nisi ablutos et mortuos peccato spiritus sanctificat. In commune participant redemptio, et ablutio et sanctificatio. Alterum sine altero esse non potest: quodque agitur, unum est, non multiplex. Spiritus namque sanctus superfertur mysteriis, interest sacramentis, quorum rationem aqua mundans significat, quæ illius rei continet signum, cui et sanguis Christi et spiritus Dei præbet effectum (43). In aqua mundamur, in sanguine informamur. Mirum dictu! tremendum relatu! Profluentibus de sacro latere aquis viventibus et emanantibus de fonte uberi largis liquoribus, Christus sitire se perhibet; et ipse mundum irrigans et secundans, de ariditate causatur. Omnino sane sitis illa exprimit raros tunc existuisse qui crederent, cum ipsi et latenter et dubitarent illa hora apostoli, et adhuc non illabenatur sanguis et aqua in corda discipulorum radicitus, nec immaduerant ebrietate spiritus, quorum animas timor et dubietas siccaverant.

A Te sitit Christus, o Petre, revertere, et dic libere: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (Act. v). Revertere et confide, et cum frater tuus in aliquo delicto præoccupatus fuerit, tu, *qui spiritualis es, judica in spiritu lenitatis* (Gal. vi). Et tu tentatus es aliquando, et ad unius vocem ancillæ a proposito excidisti (Matth. xxvi). Verum sanguis Magistris hunc reatum aspersit, manet tibi eadem gratia, non privaris apostolatu, manent tibi claves tuæ, et eadem excellentiæ tuæ dignitas perseverat. Exsurge, et bibe de fonte misericordiæ; et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos (Luc. xxii); et in eadem mensura, qua propinatum est tibi, remetere eis (Matth. vii); et ad formam tuam, *qui stat, videat ne cadat* (I Cor. x), et *qui ceciderit, adjiciat ut resurgat* (Psal. xl). Etiam te, Judæe parricida, Christi charitas sitit. Mutâ intentionem, replica orationem. Dixisti: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii). Bonum est quod dicas, si recte intenderis. Sit super te sanguis ejus, et conseptire ei per baptismum in mortem (Rom. vi). Opta salvari, non damnari; bibe et tu nobiscum, de calice passionis illius. Non est hoc horroris, sed poculum pietatis. Liminare frontis tuæ lini hoc sanguine; et præter te angelus percutiens, nec tangat primogenita tua, sed attrita Ægypto, evades ilæsus (Exod. xii).

TRACTATUS QUINTUS.

De verbo illo Domini in cruce: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (Luc. xxiii).

Oculum pro oculo, dentem pro dente evelli lex præcipit (Exod. xxi; Matth. v). Nemini parcit Moses, omnes injurias suas persecutur et ulciscitur, et absque ulla miseratione, decretorum ejus contemptor occiditur. Tempore gratiæ temperantur edicta, et evangelica mansuetudo a populo acquisitionis iram et convicium et contemptum excludit (44), nec raca (Matth. v) fratri dici aut fatue (*ibid.*), vel etiam irasci magistri nostri disciplina permittit.

C Ipse quoque qui judex est omnium, cuius est vindicta (Rom. xii; Deut. xxxii), nequaquam per singulos dies irascitur (Psal. vii), et gladium in vaginam revocari præcipiens, percutientes in gladio, gladio perituros denuntiat (Matth. xxvi). Ipse scisso dorso verberibus, vellicatis genis, facie sputis illata, puncto capite vepribus, latere saucio, teribratis palmis, pedibus confossis, tanquam agnus jugulatori suo alludens, carnem suam non reluctans

(43) Aqua significat purificationem et emundationem ab omni macula. Hanc tamen aqua ex sua virtute non efficit, sed conditionis suæ proprietate tantum significat. Spiritus vero Dei et sanguis Christi illam purificationem effective operantur. Quod autem subsequenter auctor adjungit, dicens: *In aqua mundamur, in sanguine informamur*, quantum ad partem posteriorem hoc sibi vult, quod oporteat nos Christo commori et concurcisi, et quasi sanguinem nostrum effundere, sicut ille pro nobis sanguinem fudit et mori voluit, quomodo in passione et in morte Christi dicimur informari, videlicet ad commoriendum et compatiendum; in sepultura, ad conseptiendum, et in resurrectione, ad conresurgentum, ut ait Apostolus (Rom. vi). Idem etiam in sequenti tractatu clarius dicitur his verbis: *San-*

guis ille nos purgavit Christo aspergente populum semel in sancta illatus, et nos similis introitus formam in proprio sanguine, crucifixis membris nostris, et abdicatis voluptatibus retinemus.

D (44) Populus Christianus a Petro apostolo populus acquisitionis nominatur, dicente: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, etc.* (I Petr. ii.) Idecirco autem populus acquisitionis dicitur populus Christianus, quoniam Christus illum sibi acquisivit et emit pretio magno, nempe sanguine suo. In eo autem quod auctor adjungit: *Iram et convicium et contemtum excludit*, tribus verbis illis Domini sententiani expunit, qua prohibet non irasci, nec dici fratri raca nec fatue. In primo enim simplicem iram dicit prohiberi, in secundo convicium, in tertio contemptum.

explicuit, et nudum corpus, quasi- incudem, mal- leatorum iecibus patienter supposuit. Poterat uti- que accitis multis millibus angelorum agere pro se (*Matth. xxvi*) et de tantis ludibriis erui, sed qui præceperat percussori sinistram maxillam porrigi dex- teram, et auferenti pallium præberi et tunicam (*Matth. v*), seipsum intra regulas suas concludens, voluit, ut a capite patientiae forma prodiret in membra, et in hoc simulatio filiorum probaretur, si non se degeneres exhiberent. Igitur quid prius sitierit manifestat; et iterum conversus ad pa- trem orat ut hæc ignorantia populo dimittatur. *Pater, inquit, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc. xxiii*). Quid est, Domine, quod dicas? Non ac- ceras, non quæreris vindictam, potius excusas, et conjurationis illius spissamentum (45) attenuas, et hæreditarium onus ab impiis transferens, crimen malitia non opponis, qui ideo dimittendum censes, quia admissum ignoranter ipse testaris. Ubi est illud quod dixeras prius: *Si non venissem et locutus fuisset eis, peccatum non haberent? Nunc autem, et viderunt et oderunt, et me et Patrem meum* (*Joan. xv*). Viderunt quidem et oderunt; et quod de te scripserat Moyses, et antiqua conclamabant volu- mina, omni Sabbato decantabant. Intrasti syna- gogam et, sicut palam erat nequaquam ex com- mentario litteratus, librum Isaiae explicas, et in au- ribus omnium legis: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me, ad evangelizandum pauperibus misit me* (*Luc. iv, Isa. LXI*), et in adjutorio publico, in te impletum hujus Scripturæ vaticinium, prote- staris. Quis ignorantiae locus erat, cum, ipsis in- quirentibus, quomodo litteras nosses quas non di- diceras, hoc ipsum divinæ sapientiae documentum esset, quod te, quem in scholis suis nunquam ele- mentarium viderant, eruditum in lege probarent? Certe latere non poterat, sed in hoc te universitas mirabatur. Ex te sapis, ex te intelligis, disputas publice de lege cum scribis, et ex lege brutos hebe- tesque doctores convincis. Quis dubietatis locus, quæ ignorantiae ratio esse potest, ubi cæci-vident,

A claudi ambulant, leprosi mundantur, resurgunt mor- tui, pauperes evangelizantur? (*Matth. xi; Luc. vii*.) Sed, obstinati animis et nolentibus intelligere ut bene agerent (*Psal. xxxv*), nec signa ipsa persuasoria erant, nec virtutes operariæ. In tantum in eorum pectore Christi induruerat odium, ut et bona quæ negare non poterant, non virtute Dei, sed præstigiis dæmonum fieri dicerent. Opera Christi Beelzebub ascribebant (*Matth. ix, xii*), et Spiritus sancti unctionem dæmoniis (46). Et tamen Christus *nescire eos quid agant* affirmat, ideoque pro errore eorum et cæcitate obnoxie supplicat Patri. Sed habebat hæc ipsa postulatio ordinem, et necesse erat, in terra sterili et palustri et purgamenta creante pro frugibus (47) usque ad imum fidei fundamenta insigi, et ex profundis adytis primum submoveri sensus erro- neos, ut firmam stabilemque domum sibi veritas aptaret et illustraret, fideique fundatum tem- plum spes gloriæ pingeret. Nec tamen, licet tanti criminis molem mediatoris auctoritas elimaret, ob- stinatio illius infidelitatis ex se excusabilis erat; nec habebat quid opponeret destituta ratione mens, et animus ad vera prospicienda caligans, cui re- ctissima species veritatis, ad instar remi, qui in aqua demissus curvi præfractique similitudinem reddit (48), aliter intelligebatur quam erat; et cum esset præ oculis res ipsa, nullaque interjectio impe- diret, ex se in transversum intuens, strabus ludifi- cabatur aspectus. Ideoque nec ratio, nec doctrina in culpa erant, quæ utique non deerant.

B Sed dum multo impendio temporis supervacua queruntur, malum inolitum in ipsis visceribus se- dens, medicantem non admittebat manum. Ideoque quia se ægrotare nesciebant, sanitatis contemnebant subsidia. Neque aliquid ipsa luce oculis malignis erat infestius, demissisque palpebris et complosis in arctum, violenter sibi cæcitatem imprimebant (49), usque adeo in hoc malum voluntarii ut vo- luntas consuetudinem, et consuetudo faceret neces- sitatem; necessitas vero usque ad illam recordiam erumperet, ut nescirent quid facerent. Hæc erat

(45) *Pro densitate spissum.*

(46) Ideo dicit Judæos ascripsisse dæmoniis un- cionem Spiritus sancti, quia quæ operabatur Chri- stus ex Spiritu sancto, quo unctus erat, hæc a dæ- monio dicebant fieri.

(47) Purgamenta, id est spinas et tribulos et alia zizania multa, a quibus debet cum labore terra pur- gari ut fructum bonum proferat. Dicuntur enim purgamenta sordes aut alia supervacua, quæ pur- gando colliguntur et abjiciuntur. Quod autem se- quitur: *Et de profundis adytis primum submoveri sensus erroneos*, per y legendum est, adytis. Est enim adytus secretior locus templi, ad quem solis sacer- dotibus dabatur accessus; quemadmodum apud Vir- gilium dicitur:

..... Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

(VIRGIL. *Aeneid.* lib. II, vers 415.)

Græci οὐτον̄ neutro genere dicunt. Vult ergo au- tor, ex secretioribus Judaici cordis primum debuisse submoveri erroneous judicium. Quidam autem codices habebant *abditis pro adytis*.

(48) Comparisonem facit sensus errantis cum in-

D tellectu errante. Decipitur sensus visus, in remo de- misso in aquam; qui cum rectus sit et integer, aspi- cienti tamen oculo curvus et præfractus videtur, sic intellectus subinde aliter de re et veritate judicat quam ipsa se habeat. Et cum non sit defectus ex par- te objecti, nostris oculis nostroque intellectui cul- pa ascribitur. Oculi enim strabi, non recte aspicien- tes, sed intransversum, sibi sunt deceptionis causa: sic mens sinistra ex se aspiciens et judicans seipsam fallit in suo judicio, non fallitur a veritate. Quod subsequenter de Judæis pulchre auctor declarat, di- cens: *Ideoque nec ratio nec doctrina in culpa erant*, etc.

(49) Ita nonnunquam oblata re aliqua nostro con- spectui, quam omnino videre noluimus, palpebras solemus demittere, easque violenter comprimere, ad claudendum oculos, et impediendum ne videatur quod est præsens. Sic faciebant Judæi, dum nolu- runt intelligere ut bene agerent (*Psal. xxxv*), nec quidquam ipsis decesset nisi voluntas. Aderat enim signorum evidencia, et doctrinæ efficacia. In eo au- tem quod sequitur: *Ut voluntas consuetudinem face-*

illa animi crassitudo, quam Isaias populo Judæorum improperat, per quam in hanc hebetudinem venerant, ut videntes non viderent, et audientes non audirent (*Isa. vi*): quia exasperantes animos dignum erat in propriis sensibus confundi; et qui abutebantur justitiae documentis, et veritatis radios abhorrebat, abdicati a naturæ et gratiæ luce, in cæcitate sua tabescerent et haberent intra se fumosas exhalationes, quæ totum candorem intellectuum et sensuum demigrarent. Legis quippe saliva quam ab antiquo imbiberant, ita eorum faucibus inviscata hærebat, et cæmoniarum veterum sapor palatum mentis persidiæ ita infecerat, ut esset eis in Satan, quisquis a Moyse doceret discessum, et de occidente littera vivificantem spiritum hauriret. Unde et Moysen Christo præponentes, quasi in blasphemum linguas zelantes armabant: præferebant servum Domino, et discipulum magistro (*Joan. vii, viii*). Nec negare poterant miracula; sed tanti ponderis odium erat, tantæ immanitatis invidia, ut Christi bene gesta vel dicta eis non saperent. Ad vesanas mentes nullus omnino veritati patebat accessus; et quæ palam erant, et nulla tergiversatione abscondi poterant, perverse, prout poterant, interpretabantur, et in defensione legis jam non tam rationibus quam conviciis utebantur. Ex ipsa quippe lege convincebantur, et propriis concludebantur dogmatibus: nec supererat aliquod prævaricatoribus effugium, nisi quod detrahebant et persequebantur violentia veritatem, unaque communis intentio omnium ad hoc conspiraverat, ut contumelia gloriam suffocarent, et mortis opprobrio pariter et nomen ejus delerent et famam. In hoc, omne consilium eorum volvebatur; et ad hanc definitionem omnia persidiæ argumenta convenierant, ut sanctum et justum quia contrarius erat eorum operibus de medio tollerent (*Sap. ii*); ac per hoc probarent nullum ei esse cum divina natura consortium, cum sicut cæteri homines mortalis et passibilis videretur. Hæc erat cæcitas, hæc ignorantia plebis erroneæ, quam dimitti Christi charitas postulat, beneficium præstans ingratiss: quod utique et ibi ex parte completum est, et in fine perfecte complendum, quando intra hujus indulgentiæ sinum tota Israelitici populi massa concurreret, cum gentium intraverit plenitudo (*Rom. xi*). Hoc sciens Jesus quod omnia dederat ei Pater in manus (*Joan. xiii*): cum dare posset quod petebat, et protestative hoc propria contineret auctoritas, supplicantis tamen pro tempore personam exhibuit, ut ex affectu charitas, et ex subjectione humilitas, et ex effectu innotesceret veritas, quod in tanti absolutione criminis nulla

A esset inter advacatum et judicem compugnantia voluntatum, sed una et concors esset in hoc negotio allegatio utriusque; quia nullus omnino severitati locus ibi esse poterat, ubi vulneratus Christus proprii mercedem sanguinis exigebat. Exauditur ergo pro sua reverentia (*Hebr. ii*), nec tamen gratis accipit, sed ingens erogat pretium; ut commendetur his pro quibus res tanti ponderis agitur, quam desperata esset humani generis causa, quæ aliter componi non poterat nisi exsolveretur pro pace ejus tanti pretii quantitas, quod singulariter habebat apud se humilitas Christi et assumpta humanitas.

Convenerunt itaque justitia et pax, et osculum datum est (*Psal. LXXXIV*); et pro captivo suo vadem fidelem liberator se posuit; tantaque auctoritate firmatum est hujus indulgentiæ privilegium, ut in ipsius Christi crucifixi membrana proprio sanguine conscriptæ sint illius absolutionis litteræ, maneatque infixum usque hodie sigillum, plaga lateris, quam semper oculis Patris exhibet præsentia Salvatoris. Perennem igitur hujus gratiæ hæreditatem testator noster transmisit ad posteros, et originalis mali præcisa radice, licet recrudescat peccatum in multis, generalitas tamen in illa ita abrasa est, ut ad expiationem eorum quæ quotidie admittuntur, non iterum Christum crucifigi oporteat; sed unum confessionis ad omnia crimina sufficit lavacrum, et ad omnia flagitia una poenitentiæ sufficit hostia.

B Unde illud crucis sacrificium factum est nobis et sanitas et exemplum, quia et proprie sanguis ille nos purgavit, Christo aspergente populum, semel in sancta illatus (*Hebr. ix*): et nos similis introitus formam in proprio sanguine (50), crucifixis membris nostris, et abdicatis voluptatibus, retinemus. Nec nos latitudinis crucis et altitudinis et longitudinis et profunditatis (*Ephes. iii*) usquequa mysteria intacta præterire convenit. Nam sua profunditate usque ad intima nostra penetrat hoc vexillum et cuspidem præacuto rimatur interiora; et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus (*Hebr. iv*), ipsis insigtitur affectibus, secretosque et abditos comprimit motus, et totius petulantiae perforat appetitus. Hoc in profundo cordis crux agit abscondita. Intus compungit animam, subterque leviathan verme venenato hoc vecte transixo, intrinseca nostra pacificat et conscientiam munit, et meditationes sanctificat. Etsicut lignum Moysi a Domino ostensum aquis Marath immersum omnem illarum amaritudinem in dulcedinem vertit (*Exod. xv*), ita sanctæ crucis virtus animo recondita, omnem tentationum salutinem sua immersione contactuque indulcat. Jam vero longitudo, quæ a pedibus usque ad ligui trans-

C C

D D

ret, et consuetudo necessitatem, non simpliciter necessitatem accipe, sed quamdam necessitatem: quæ non est nisi magna obfirmatio vel obstinatio in re aliqua, quomodo dicere solemus de homine vitio aliqui assuefacto, quod impossibile sit illi hoc agere, aut illud non agere, utpote de homine indurato in odio, quod non possit diligere, sed necessario debeat

odire. Est enim consuetudo quasi altera natura, ut dici solet, atque ita et quamdam necessitatem videatur afferre, ita ut aliter non possit fieri, nisi cum multa difficultate.

(50) Hujus loci intellectum supra dedimus in scholis primi capituli.

versi incrustaturam se erigit (51) continuæ mortificationis Christianæ indicium est, et oportere crucifixi simul cogitationes et opera, efficax documentum. Necessæ quippe est, quantumcunque longa sint hujus sæculi spatia, ut omni vita infatigabilis ad ea quæ ante sunt semper tendat, semper se evehat patientia constans, et longanimitas perseverans. Latitudo autem charitatis zeli amplitudine universa complectitur, cum ægris infirmatur, et cum his quibus est scandalum uritur (*II Cor. xi*). Extendit se et supereretur afflictis, affectu nutritio; expansisque alis pullos implumes aggregat, et sovet, et protegit; et seipsam in tutelam parvorum exponens, negligit; neque alios ut defendat, propria damna formidat. Cum his etiam qui oderunt pacem, in tantum est pacifica (*Psal. cxix*), ut nec læsa exigit ultionem, nec exacerbata referat contumeliam; et si corrigat, omnino sollicite agit, ut plus agat benevolentia quam severitas, cohortatio quam commotio, humilitas quam potestas. Justum et impium simul complectitur: alterum, ut stet, alterum, ut resurgat. Non est ei adyena bonitas, nec emendicat aliunde clemencia; non stimulis, non legibus, non loris ad portanda aliena onera urgetur, ultro demisso poplite curvat scapulas, nec grave judicat eos pati qui se ipsos ferre non possunt, sed de alterius miseria beneficium ordinat, et liberalitatem exornat. Si qua sunt apud infirmos in honesta, his abundantius ho-

A norem circumdat (*II Cor. xi*), non improperat, non diffamat; sanat, non vulnerat; curat non lacerat; exonerat, non gravat. Operit peccata, non divulget. Hujus latitudinis mysteria Christus etiam inter supplicia commendans, in quod expansis manibus elevataque laeva et dextera inter latrones se medium exhibebat, volebat intelligi commune esse illud beneficium, et non solum bonis, sed et impiis quod agebatur proficere, et se potius medicamina illa ægris proposuisse quam sanis, et gratia illa pari libertate donasse eos qui de libera, et eos qui nati fuerant de ancilla (*Gal. iv*). Restat altitudo, quam usque ad summum intimat pars porrecta. Hæc est bonæ spei confidentia, quæ crucifixos mundo cœlestibus invehit, et ex bonæ conscientiæ testimonio securos certosque illi gloriæ consociat, jam jamque bonis illis manum intentat, jam gustat, jam os aperit, jam delibat, jam conversatur cum angelis, jam illa prosequitur agmina, jam agnoscit, jam liquescit, jam amat, jam jubilat, jam lætatur et delectatur, hilarescit et quiescit, intelligit et diligit; et tamen quantumlibet perfectione quisque quæ sursum sunt sapiat, interest tamen plurimum inter fidem et speciem (52), nec sine cruce est electis id latio plenitudinis, quos jam probatos consummatosque nulla quidem tentatio concutit, sed ut diximus, hoc solum deest ad cumulum pacis quod nondum ex toto se integrum exhibit contemplatio veritatis.

Cvidetur auctor crucis imaginari formam, quomodo fere a pictoribus solet depingi, licet nonnulli putent super incrustaturam non fuisse partem aliam sursum porrectam.

(52) Habebant quædam exemplaria, *inter fidem et spem*. Verum id nihil ad propositum facit. Unde manifestum est, *speciem non spem esse legendum*. *Modo enim*, ut ait Apostolus, *per fidem ambulamus, non per speciem* (*II Cor. v*). In patria autem superna per speciem vident Deum, sine ænigmate, sicuti est (*I Joan. iii*).

(a) Vide I Lipsium De cruce.

TRACTATUS SEXTUS ET SEPTIMUS.

De sexto et septimo ultimis verbis Domini in cruce: *Consummatum est; et: Pater, in manus tuas commendando spiritum meum* (*Luc. xxiii*).

Post myrratum calicem et reliqua crucis ludibria (53), quod a Matthæo, et Marco et Luca fuerat prætermissum, Joannes non tacuit, hoc videlicet quod, bene dispositis omnibus, et assignato in no-

D vissimis testamento gratiæ et certæ spei regulis commendatis, ad intimandum quod nihil omnino decesset ad doctrinam formamque justitiæ Christus intulerit: *Consummatum est*; ac deinde: *In ma-*

(53) Duo verba novissima, sextum: *Consummatum est*; septimum: *Pater, in manus tuas commendando spiritum meum*, uno tractatu auctor absolvit. Et de hoc quidem pauca admodum loquitur, in ipso principio; de illo autem prolixius loquitur, ostendens

in multis quomodo per Christum sint consummatæ legales umbræ et cæremoniæ: ad quod propositum illa omnia spectant quæ de agno paschali et ritu esus illius exponit, item de indumentis et ornamenti sacerdotalibus.

nus Patris spiritu commendato, inclinans caput, quasi gratias agens, potestative emiserit animam (54), consummans omnem legalium rationem hostiarum, et ultimam ænigmatibus antiquis manum imponens. Sese itaque totum obtulit Patri, et consummata est illius holocausti plenitudo; expensis in illud ministerium carne simul et spiritu, quia et pro carnē et pro spiritu hominis agebatur, et totus homo totum Christum habuit sanatorem, dum et caro in medellam carnis oblata est in ligno, et ad sanctificationem animæ obtainendam, spiritus ille descendit ad inferos et ascendit ad superos, ibi confringens ferreos vectes (*Psal. cvi*), hic portas aperiens æternales (*Psal. xxiii*). Et a corpore quidem anima illi Christi per illud triduum se absentans non ita divinitatem quemadmodum carnem deseruit; sed erat Deus in ea indivisibiliter, mundum reconcilians sibi (*II Cor. v*), tollens a nobis mortis formidinem per maturam resurrectionem, purgans illa amaritudine quidquid voluptatum venena infecerant, victoriæ suæ gloriam cœlo exhibens et inferno. Abstractisque his qui in illa exspectatione diu languerant, etiam angelorum desideria complevit, quibus hæc hominum restitutio grata fuit. Nec fuit mora inter oblatum et impetratum, sed sub omni celeritate se complexæ sunt passio et absolutio. Itaque alterum ex altero constitit, ut eadem hora et repleret superos, et inferos captivaret. Acta sunt tamen in cœlestibus gaudia illâ prolixiori spatio, neque statim reversa est ad corpus suum anima Christi, sed interim his quos de tam antiquis tenebris liberaverat, splendoris divini gratulabundam exhibebat præsentiam; et his qui in mundo erant consolationem dispensatoriæ aliquantulum differebat, ut et

(54) Videlicet quia ut ipse Christus dixerat nemo tollere posuit a se animam suam, sed ipse eam a seipso posuit, potestatem enim habebat ponendi animam suam, et potestatem iterum sumendi eam (*Joan. x*). Sic autem animam emittens dicitur consummasse rationem, id est significationem omnium legalium hostiarum. Siquidem non aliud fuerunt omnes legales hostiae quam figuræ unius acceptissimæ Hostiæ. Ultima quoque manus est imposta antiquis ænigmatibus, id est perfectionem suam ultimam sunt adeptæ umbræ legis. Sic enim proverbialiter dicitur illi manus extrema vel manus ultima apponi, quod suam accipit perfectionem ultimam. Omnes autem umbras illas et figuræ veteres manifestum est perfectas, consuminas et impletas esse per ipsius adventum veritatis. Unde et ipse dixit in Evangelio: *Non veni solvere legem, sed adimplere* (*Matth. v*). Et Paulus apostolus ait: *Legem non destruimus, sed legem perficimus* (*Rom. iii*).

(55) Quædam exemplaria habebant *sinosis*, alia *spinosis*. Utraque lectio bonum sensum habet. Erant enim illæ umbræ legis circuitionis spinosæ, id est aridæ, afflictivæ atque punctivæ, in modum spinarum. Erant et sinosæ, id est curæ, per inflexus et ambages hominem circumducentes, nec ad ipsam veritatem recta aut compendiosa via perducentes. In eo autem quod sequitur: *Et loqueretur publice qui loquebar: Ecce adsum*, oraculum tangit Isaïæ prophetæ, qui de Christi adventu verba faciens, in ejus persona sic loquitur: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quoniam qui loquebar,*

A dilatio augeret desiderium et resurrectionis repentinæ lætitia impleret affectum. Quia igitur hoc in capite libri scriptum erat, ut hanc Patris voluntatem Filius faceret (*Psal. xxxix*), et res diu exspectata et multis præfigurata modis, occultam a sæculo faciem in lucem protulerat, exoneratum peccatis populum, non ultra passus est Christus supervacuis gravari culturis, quia deinceps non esset religio, sed superstitionis, si cæremoniarum veterum fæces cum vino mero in evangelico calice miscerentur. Nec tantum passionum suarum finem, sed illarum etiam observantiarum intelligi voluit, ut postquam advenerat veritas, figuræ cessarent, nec ultra superstitionis vexarentur fideles spinosis circuitiobus (55), per devia aberrando, cum indicaret eis ipsa veritas viam, et loqueretur publice, qui loquebatur, ecce adsum (*Isa. lvi*). Unctus erat Christus oleo lætitiae pro cunctis humanæ naturæ participibus (*Psal. xliv*), qui etiam præ angelis nomen hereditabat differentius (*Hebr. i*), et exsiccata jam erat a facie hujus olei Judaica unctio (56), et necesse erat, ut complicaretur ephod, et theraphim non appareret (57) et quidquid Beseleel vel contexerat vel celaverat, locum daret vivis et rationalibus documentis, et abessent umbræ et imagines et typica integumenta, ubi ipsa veritas nudam formam et puram speciem intuentibus exhiberet (*Exod. xxxviii*).

Itaque finem legis advenisse in fine passionum Christi monstratum est, et quidquid ab antiquo in sanguine hircorum et vitulorum, sive in aliis quibusunque vel odoramentis vel libamentis, lex multipliciter ad expiationem peccatorum agendum decreverat, gratia reduxit ad compendium; et ab-

ecce adsum (*Isa. lvi*). Ipse, inquit, qui loquebar multisarie multisque modis olim in prophetis (*Hebr. i*), nunc adsum in assumpta carne, ut perficiam omnia.

(56) Involvit in verbo uno prophetiam duplificem, alteram Isaïæ, alteram Danielis. Apud Isaïam sic legimus: *Erit in die illa, auferetur onus ejus (nempe Madian) de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrascet jugum a facie olei* (*Isa. x*). Hoc autem oleum; illud est quo Christus est unctus (*Psal. xliv*), a facie cuius olei computruit jugum Madian, id est ablata est potestas diaboli, et captivitas qua sub se nos detinebat. Apud Daniëlem vero de unctione judaïca dicitur: *Cum venerit Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra* (*Dan. ix*). Quid autem hoc est, nisi cum venerit unctio hujus olei, quo unctus erit Sanctus sanctorum, tunc cessabit corporalis unctio? A facie igitur olei Christi, et jugum diabolicum computrascere, et unctio Judaïca cessare debuit; quorum utrumque jam magno omnium fideliū gaudio perfecte est adimpletum.

(57) *Ephod* erat vestis sacerdotalis in lege veteri. De theraphim autem beatus Hieronymus in Commentariis Osei, super verbo illo: *Sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et altari, et sine ephod, et sine theraphim* (*Ose. iii*), sic: Theraphim propriæ appellantur μόρφωσεις, id est figuræ et simulacra, quæ nos possumus in præsenti loco duntaxat cherubim, et seraphim, sive alia quæ in templi ornamento fieri jussa sunt dicere.

breviato tantæ fatigationis itinere, unum sanguinem, unam incensionem proposuit, et unum holocaustum omnia continens, ea moderatione aptavit, ut ad id comparandum, quantæcumque mendicitatis esset homo, haberet sufficiens pretium, nec quemquam persona vel locus impediret a tantæ dignationis accessu. Unum igitur agnum habet Ecclesia, neque quoties Pascha revolvitur, quæri alterum necesse est, et cum una sit tribus et familia populi Christiani, unum populo una sufficit hostia, et in una domo una ponitur mensa. Unum habet panem et calicem universitas fidei; et multitudini credentium unus cibus apponitur, itemque sumitur, nec consumitur; et cum omnes impleverit, superest et abundat. Mutabantur panes propositionis per singula Sabbathæ (58), appositisque calidis, frigidi tollebantur, quia veteres oblationes, quasi frigidas et calorem spiritus non habentes, repudiandas tempore gratiæ ipsa panum mutatio intimabat. Agnus noster idem est, nec diversi per diversas familias immolantur, quia sicut unitas Ecclesiæ nec scindi potest nec dividi, ita necesse est ut unum agatur ab omnibus, et uniforme obsequium devotionis communis exhibeat, totiusque universitatis consensum sacrificii singularitas ipsa commendet. Quod vero ad esum agni (59), si forte quid superesset, vicinus conjunctus domui ejus cui supererat, vocari praecipitur (*Exod. xii*), introductionem gentium ad communionem sacramentorum Ecclesiæ exprimit: quæ utique per Evangelium vocatas convivii hujus sapor illexit, et eatenus jejunos ad ea quæ Judaicus populus edere non potuit, grata mater admisit. Mirum omnino est dictu, et res ipsa spiritualem exigit intellectum, quod, cum agnus non nisi ab una familia posset immolari, quæ esse posset tantæ paucitatis familia, ita carens filiis vel nepotibus aliisque propinquis, ut unum non posset per se agnicolum edere, maxime cum tam numerosa illius gentis esset secunditas, multaque conjugia multiplicem sebolem cumularent. Sed, ut diximus, intimata est prophetice vocatio gentium, et admissæ sunt per fidem ad participationem sacramentorum, Judæis secundum carnalem sensum litteraturæ haerentibus, nec pervenire valentibus ad spiritualis plenitudi-

(58) Paulus apostolus, apud Hebreos de veteribus oblationibus, ad hostiam Christi præferendam disputans, ex illarum per singulos annos iteratione, arguit earum imperfectionem. Sic enim ait: *Umbras habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos, eisdem ipsis hostis quas offerunt inde sinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere; alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati: sed in ipsis commemoratione peccatorum per singulos annos fit* (*Hebr. x*). Ita in proposito auctor noster ex panum mutatione per singula Sabbathæ arguit quod non essent perfectæ et consummatæ illæ oblationes, alioqui non sic mutantur. Ac præterea speciale notat mysterium, in hoc quod panes frigidi tollebantur, et apponebantur calidi.

(59) Exponuntur hic atque in consequentibus mystice per allegoriam quæ ex Domini præcepto

A nem intellectus. Assatus est ergo agnus noster in veru crucis, subter incensis tormentorum carbonibus, nihil crudum aut carnale in eo jam sapimus, nihil elixum aut molle; sed ita illa boni odoris assatio in patibuli flamma induruit, ita solidata est, ut nihil in eo ultra supersit vel passibile vel mortale, sed omnino mortis pyra ab antiquo accensa sanguinis illius conspersione extincta est. Ideoque et sibi et nobis constat inconsueta illius integritas, quia nec corrupti potest quod omnino est solidum, nec minui quod æternum. Caput ejus cum pedibus edimus, nec abhorremus intrinseca, quia fides nostra in hoc vivit et proficit, hoc fateatur, hoc credit quod Verbum quod erat in principio apud Deum factum sit caro (*Joan. i*) in fine sæculorum, et majestas divina usque ad infirmitatis nostræ descenderit intestina, nec nostræ fragilitatis abhorruit officinam; et qui erat nostrum principium, ad finem quoque nostrum accessit, constitutus in se nobis metam et terminum, per finem temporalem revocans ad finem infinitum, et consocians corporis et capitum gloriam, individua connezione astrinxit in unum. Sic caput, sic pedes, sic intestina comedimus, cum ita altitudinem Christi prædicamus, ut non erubescamus humilitatem; ita infirmum, ut fortitudinem quoque non negemus; ita stultum, ut sapientiam admiremur, quia hoc amplius stupendum est in illo nostræ redemptionis negotio, quod exinaniri sic se passa est diuinitatis sublimitas, quam quod in se incommutabilis virtus et incomprehensibilis magnitudo stat in beatitudine sempiterna immobiliter perseverans. Atque ita et apud Ezechielem faciem et pedes Dei quasi prima et novissima cherubim contingunt, media tantum videnda exponunt (*Ezech. i*), quia quæ ante mundi constitutionem apud ipsum erant, vel quis status rerum futurus sit post judicium ultimum, cibus est fidei et spei. Interim dum intelligere satagit quæ secundum carnem gesta sunt, et humanitatis indagare affectus quasi ex charitatis ejus visceribus, religionis mansuetudo pascitur.

Carnem igitur hoc modo comedimus, ossa vero igne comburimus (60), quia sacramenta quidem (quæ quasi divinæ virtutis caro sunt, et veritatis

D Moyses circa esum agni paschalis præcepit observari, de quibus omnibus habes, *Exod. xii*. Primum autem exponit quid sibi velit quod præcipitur, si familia una non sit sufficiens ad manducandum agnum, ut vicinum suum debeat sibi adjungere. Deinde quod præcipitur illis, ut agnum assum igni, et nihil ex eo crudum aut elixum sive aqua coctum comedant, quod facit, dum nonnullis interpositis dicit: *Assatus est ergo agnus noster*, etc., ac deinde quid sibi velit quod agni caput, pedes et intestina vorari debebant.

(60) Non invenio in textu libri Exodi expresse id de ossibus agni dictum, quod igne essent comburenda. Attamen secundum consequentiam dicitur, cum præcipitur os non confringi, et, si quid de agno residuum fuerit, igne comburi. Sic enim præceptum fuit: *Os non confringetis ex eo* (*Exod. i, ii*). Et iterum: *Si quid residuum fuerit, igne comburetur* (*Num. ix*).

integumenta) visibiliter secundum suam speciem percipimus et sumimus; ipsam vero substantiam secundum inintelligibilem et invisibilem statim firmam omnino et solidam, nec frangimus nec minuimus, sed flammis injicimus, id est spiritualibus intelligentiis commendamus, quod spiritus et vita sint in divinis mysteriis, nec fas sit intellectu humano tantæ rei confringi notitiam, quam interim intra se Spiritus sanctus colligit, donec *evacuato quod ex parte est* (*I Cor. XIII*), perfectum prodeat palam, et cognoscentes sicut et cogniti sumus, jam non hoc sacramento agamus, sed specie (*ibid.*). Ideo nocte agnum mactare præcipimur, quia nondum ad liquidum eluet hujus operis ratio, cuius fides ministra est, quam in splendoribus sanctorum detegit veritas, cum novum vinum in regno Dei propinabitur (*Matth. XXVI*), accensisque lampadibus virginis animæ ad æternas nuptias admittentur (*Matth. XXV*) positaque inextinguibili lucerna super candelabrum, omnibus qui in domo erunt lucebit tam sacramentorum veritas quam ipsius ratio Trinitatis. Interim sane immensi quæstus res agitur (61), et virtutem invisibilem manifestus effectus eloquitur, siveque certitudinem beneficia induita corroborant, et ex collatione præsentium firma fixaque est exspectatio futurorum. Datur nobis Agnus iste ad epulum, datur sanguis ejus ad poculum. Mandatur extrinsecus liminaribus et postibus domorum nostrarum sanguis ipse apponi in signum (*Exod. XII*), ut munitum sit quod patet et quod latet, habeantque caro et spiritus secura præsidia, cum cibus potusque divinus animam introrsus alat et vegetet, abigatque extra virtutes contrarias signum crucis et sanguinis nota. Nec dubium quin omnino formident dæmones passionis formam, terroremque eis characteris hujus inspectio ipsa incutiat. Etiam ipsos sacramenta sancta et fidei muniant signa, quos constat non quantum expedit Christiano dogmatis et castis moribus conformari, sed solius fundamenti obtuit, cui quoquomodo

(61) Quia videlicet nunc per fidem ambulantes, non per speciem, cœlestis regni et vitæ æternæ hæreditatem nobis comparamus, quod est lucrum omnium maximum.

(62) Et hoc sane intelligendum de introitu ad plenam et quietam inhabitationem. Aliquo enim modo diabolus in hominem ingreditur, quandocunque peccato tali inquinatur quo fugatur spiritus, id est peccato mortali. Cum enim sic peccans efficiatur filius et servus diaboli, habet aliquo modo diabolus in ipsum introitum. Verum non sic plenum et liberum, quin possit ille eum facile expellere, quoties pœnitere voluerit. Adjungit autem signanter: *Nisi desperatione et consuetudine deliberatoque consensu, signum sanctum-victa captivaque mens apostasiæ scalpello abraserit.* Ubi notandum multos peccare mortaliter, et spiritu Dei ad tempus privari, qui tamen non penitus ex deliberato consensu a Deo se alienant, neque ut tales derelinquentur a Deo, quemadmodum cum David in peccatum incidit, qui ex infirmitate vel tentatione devictus magis quam ex malitia aut consuetudine, peccavit: propter quod non est a Deo derelictus. Qui vero ex despera-

A inhærent, nec statim propter ligna et fenum quæ superponi a negligentibus vident (*I Cor. III*), irruunt dæmones in quoscunque carnales; sed revertentur fundamentum, et disparent ad vivificum signum, nec temere accedunt ad consecratam sanguinis balsamo domum. Alioquin, si ad singulos excessus vim suam penitus sacramentorum subtraheret virtus, et inaniter frontibus errantibus crucis titulus pingeretur, et nulla spes superesset ruentibus. A quibus licet lapsus articulo Spiritus sanctus abscedat, manent tamen etiam in reis, nec sunt inania sacramenta, ad quæ, ut compungitur qui deliquit, idem spiritus reddit. Tantaque est sacramentorum dignitas, ut ipso spiritu absente, non audeat vis inimica ingredi (62), nisi desperatione et consuetudine, deliberatoque consensu signum sanctum victa captivaque mens apostasiæ scalpello eraserit. Hinc est quod exterminator angelus, primogenita quæque Ægyptiorum percutiens, viso hoc signo, a liminibus sanguine illitis, quasi increpatus se cohobet: enecatisque Ægyptiis, illæsi incolumesque manent quorum latera frontemque crux hujus conspersio rubricaverat (*Exod. XII*). Sic Raab cum esset meretrix, appensa ad fenestram reste coccinea (63), salvatur, et sola ex Jericho libera evadit, nec patuit domus ejus vastationi et prædæ, quam tam celebris signi reverentia muniebat (*Josue. VI*). Jubetur etiam, ut festinanter et avide hoc agatur convivium, vestesque itinerarios habentes in manibus lumbis præcinctis, panes azymos edant cum lactucis agrestibus (*Exod. XII*), quia tanti operis ministros, nec desides decet esse nec molles, neque viaticum accipientibus exiturisque de Ægypto, quærenda sunt diversoria voluptatum: sed in exitu de populo barbaro (*Psal. XIII*), simul se debent componere amaritudo pœnitentiæ et sinceritas vitæ.

Hæc carnaliter aliquando, sicut et cætera legis ænigmata, profuerunt, dum fides et pietas ad id quod promiserat veritas concurrebant, sed ubi ve-

D tione aut consuetudine aut consensu deliberato, ex malitia et proposito, peccatis se subduunt, hi quasi scalpello eradunt signum sanctificationis suæ, et quasi seipsos ut ita loquamur degradant, nè de familia et domo Dei habeantur: propter quod, liberam in illos dæmones sibi usurpat potestatem, tanquam si nunquam tali fuissent signo consignati. Sed hæc prolixiorem forte tractatum requirerent.

(63) In utroque signum est et figura illius salutis, quæ per Christi sanguinem erat mundo conferenda. Quemadmodum enim sanguis ille agni quo erant superliti postes Judæorum Christi sanguinem signabat, et de percussione angeli evasio liberationem signabat credentium per sanguinem Christi, ita restis illa coccinea quæ erat rubri coloris sanguinem Christi rubicundum præfigurabat, in quo salus est data, sicut illidata fuit salus per coccineam restem. Possetque horum prius ad liberationem Judæorum, posterius ad liberationem gentium referri, ut sic in duabus figuris istis idem signantibus, utriusque populi liberatio significetur.

nit plenitudo temporis (*Gal. iv*), finisque legis Christi (Rom. x), quidquid de agno, vel hædo, vel juvenea rufa mandatum est; omnia factus secundum congruos status, et in se omnia referens juxta proprios intellectus, cessatum est a multis, ubi unum sufficientiam posuit; nec oportuit adhiberi signantia, ubi significatum advenit. Sacrificia de craticula vel sartagine (*Levit. ii*), zelum fervoremque sanctorum prælocuta sunt: suffumigationes aromatum, incensiones orationum, et pia vota, affectusque sanctorum, incensi adipes, emortuas voluptates. Indumenta sacerdotum, multiplicium gratiarum ornatum continebant. Feminalia (64), quæ ad operienda pudenda primo loco posita sunt (*Exod. xxviii*), tantam edocent oportere esse continentiae verecundiam, ut ne suspicioni quidem locum relinquat; et ita abscondi quidquid, id est dishonestatis notabile, ut nullo casu ad ea intuenda, zelotes admittatur aspectus. Sed talem se exhibeat conversatio sacerdotum, quasi sine sexu sit; et omnino abominetur hujusmodi labem: quin etiam confundatur et erubescat ad membra communia, ipsamque operiat naturam conscientiam sui, detesteturque quod potest, non quod agit, et quasi emortuas et felidas partes illas sepeliat et abscondat. Secunda vestis, quæ poderis, id est talaris dicitur, linea est; quæ munditiæ perseverantiam intimabat, et vitæ immaculatæ candorem: quæ stricta erat et adhærens corpori, quia singularitatem hoc propositum diligit, et expeditos esse oportet, qui sanctis ministrant altibus, carnemque et vestem et totam conversationem solitariam exhibere. Tertio loco aderat balteus, lineam tunicam inter umbilicum et pectus astringens, ut in eamdem legem sub ejusdem propositionis vinculo, mens et actio convenirent; et utrumque quadam necessitudine ageretur, carnalisque et spirituialis affectus, hanc regulam sibi pari voto conscriberent, et in idipsum communi studio perenniter consentirent. Quartus ornatus erat tiara vel cidaris: qui capitis cultus (eo quod domestica est ibi camera sensuum, et propria sapientiae domus) indicat, quo philosophica contemplatio tendat, et quantæ sit sapientiae, eligere cœlibatum (65). Hæc omnia fieri jussa sunt de lino, unde et byssus aptatur, ut non lateat hujus studii et propositi animos, quia multis

A ablutionibus opus est, ut ad hunc candorem exercitatus quisque perveniat (66); diu torqueri et longa consuetudine carnales solidari affectus, ne tentacionis mole facile dirumpantur. Et quidem ad caput nostrum (quod est Christus) hac cydari signante, tota puritatis nostræ referenda est gloria: et tunc demum tuta poterit esse perseverantia, si in eo fixa sit spes, et fiducia radicata.

Hæc quatuor indumenta minoribus et summis sacerdotibus ex lege et decreto erant communia. Quatuor reliqua sunt proprie summi sacerdotis. In primis, post indumenta prædicta, tunica hyacinthina summus pontifex induebatur; dependebantque in inferiori ejus parte per circuitum LXXII tintinnabula, et inter duo tintinnabula unum malum B punicum (*Exod. xxviii, Eccli. xlvi*). Omnia erant ex auro purissimo, ut totus vocalis ingredieretur in sancta; si aliter ageret, continuo moriturus. Vestis sane illa hyacinthina animam in sanctimonia enutritam ad illum profectum indicat pervenire, ut spiritu vivat, spiritu ambulet, a nemine judicetur, et omnia judicet (*I Cor. ii*). Hoc enim est summum sacerdotium, ad hunc apicem sanctitatis attingere, ut totum se viri justus cœlestem exhibeat, moresque supernos et divinam exprimat formam, solique Creatori mente infixa individua conversatione inhaereat, hoc totum complectens, tunica hyacinthini coloris insinuat. Tintinnabula vero aurea erant; mala autem ex hyacintho et purpurâ, cocco et C bysso, in modum sphærulæ facta: hoc signante Spiritu sancto, quod viri contemplati quorum conversatio in cœlis est (*Phil. iii*), et qui quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram (*Colos. iii*), fidei Christianæ doctrinam et maxime novissimum debent populis denuntiare terribile judicium; totusque eorum incessus et sermo resonare debent divina mysteria, nec gratiam divinam, quæ data est illis, premere vel suffocare debent silentio. Quia non satis est acceptum in sudario reposuisse talentum, nisi a negotiatione servus revertatur cum lucro (*Matt. xxv, Luc. xix*); nec prodest hyacinthina tunica, nec castitatis continentiae insignia doctori sufficient, nec pacificus est ad altaria sancta ingressus, si negligit annuntiare impio viam D suam, peccati stipendum, cum et ille non habens

(64) Omnia quæ ab hoc loco ad finem usque sequuntur, de indumentis et ornamentis loquuntur sacerdoti, eaque secundum moralem sensum apte et dilucide explicantur. Quæ quia ad propositum negotiorum de septem verbis Domini non directe pertinent, et quia satis clare ab auctore dicuntur, non multis neque prolixis scholiis duxi vel illustranda vel oneranda. Cæterum de ipsis indumentis et ornamentis, ad litteram si requiras, plenissime omnia habes *Exod. xxviii*, per totum cap., et item ejusdem libri capite xxxix, et *Ecclesiastici xlvi*.

(65) Quidam codices habebant pro *philosophica*, *prophetica*; alii, *physica*: et est in omnibus his lectionibus æqualis veritas, quoniam ad idem tendunt contemplatio prophetica et philosophica et

physica sive naturalis, nempe sursum ad Deum: quod signatur in tiara vel cidari, quæ est mitra sursum tendens. Indicat eadem mitra, quantæ sit sapientiae eligere cœlibatum, in eo quod caput sacerdotis ipsum eligentis, tali sit candido ornamento adornatum.

(66) Antequam ex lino possit perveniri ad byssum, sive pannum lineum candidum, opus est multi laboris impendio, opus est multis ablutionibus: fila diligenter singula torqueri debent digitis; ut soliditatem et firmitatem accipient. Nam antequam torta fuerint fila, statim rumpuntur. Sic oportet omnem eum qui velit assequi candorem puritatis et in ea stabilitatem obtinere, multo labore et continua exercitatione illam obtinere.

correctorem in peccato suo pereat, nec prospicit dō-
ctori sua justitia, cum sanguinem errantis judex
de manu speculatoris requirat (*Ezech.* iii); nec
magnum est sibi vivere, nisi satagat et alios secum
vivere, quia, ut ait Seneca, qui res et homines
fugit, qui alios videre non potest, sed velut timi-
dum atque iners animal metu deoblituit, nequa-
quam dicendus etiam vivere sibi, sed somno et
ventri. Ideo ingrediens in sancta sanctorum totum
vocalem se debet summus pontifex exhibere, et
virtute verbi quasi floribus odoriferis allucere au-
ditores, ut prædicatio quasi tintinnabulum ex auro
purissimo puritatem perfectionemque singularis
intelligentiae indicet, et ex omni parte per circuitum
sermo ejus lucis divinæ intonet claritatem; et ipsi
florum colores in hyacintho, ut dictum est, cœlestis
desiderium, in purpura magnanimitatem regiam ad-
versus peccatum, in cocco bis tincto inflammatum
in dilectione Dei et proximi pīx̄ mentis ostendat
affectum. Oportet sane ut sacerdotalis actio semper
sit et auro sapientiae fulgida, et hyacintho speci in
sublime erecta, et purpura regni ut debellatrix pec-
cati et in captivitatē redigens dæmonum monstra
circumdata, et cocco bis tincto, dilectione gemina,
flammea, et byssō retorta semper in oppressionē et
castigatione carnis sollicita. In malis punicis, quæ
intra corticem unum contingunt multa grana, vir-
tutum multifaria operatio exprimitur: quæ undi-
quæ uno charitatis integumento ambitur. Et recte
tintinnabulis mala miscentur; cum simul prædicatio
et actio coherent, et doctor ipse quæ dicit hæc facit.
Sextum deinde additur indumentum, quod super-
humeralē dicitur: hoc apud Hebræos etiam Ephod
appellatur. Hoc Samuel, cum puer esset, habuisse
legitur (*I Reg.* ii); et David ante arcā hoc tulit
(*II Reg.* vi). Sed Ephod, id est superhumeralē quod
summorū erat pontificū, erat ex hyacintho, et
purpura, et cocco byssoque contextum. Aliud vero
ephod quod et pro tunica linea accipitur, simplex
erat et lineum. In hoc superhumerali duo lapides
onychini, auro inclusi inserti erant: unus in ora
una, et unus in altera; et sculpta erant nomina
filiorum Israel, sex in lapide uno, et sex in altero.
Itaque in superhumerali pontificis, hoc debet in-
telligi, quomodo in portandis fratrum oneribus
officium illud se habere debeat, quantaque eis ex
debito regiminis sollicitudo incumbat, ut propriis
humeris ovem perditam ad ovile reportent. In hoc
bonorum operum patientia, in laboribus perseve-
rantia indicatur.

In coloribus vero superhumeralis, quæ sit ratio,
dictum est supra. Quod autem nomina patriarcha-
rum gestat in humeris, ob recordationem eorum
utique sit, ut videns populus Patrum nomina con-

A scripta in veste pontificis, eorum imitetur justitiam,
veniatque in memoriam fides Abrahæ, mansuetudo
Isaac, patientia Israel, castitas Joseph, disciplina
Moysi, zelus Phinees, victoria Josue, Samuelis sin-
ceritas, David humilitas, eorumque qui de illis xii
patriarchis egressi sunt principibus vel sacerdoti-
bus, recte facta vel dicta: *qui per fidem viceunt
regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromis-
siones* (*Heb.* xi). Duplex autem ratio est, quare hæc
in humeris pontifex nomina portet, ut et ipse au-
ditoribus sequenda Patrum exempla proponat, et
ipse eos quos verbo instruit et exemplo, si præoc-
cupati fuerint in aliquo delicto, in spiritu lenitatis
ferat (*Gal.* vi), et amplius exonerare quam gravare
infirmos intendat. Eorum enim onera ipsum lege
officii sui ferre necesse est, et per singulos, sicut
diversi morbi exigunt, cum his qui ignorant vel
errant (*Hebr.* v), et infirmari et ura (*II Cor.* xi). Quod
autem sex nomina in sinistra parte erant et sex in
dextera, in lapidibus onychinis sculpta, illud est
quod ad conscriptionem hæreditatis supernæ perti-
nent, non tantum qui probati perfectique videntur,
sed etiam qui minoris æstimationis habentur, quia
imperfectum nostrum non abjicit divina perfectio,
et calamus quassatum non conterit, et linum su-
migans non extinguit (*Isa.* xlii). Amplexatur qui-
dem dextera ejus, eos qui digni sunt promoveri ad
oscula: sed et laeva ejus supponitur eorum capitib-
us (*Cant.* ii), quos imbecillitatis vertigo inclinat:
nec patitur lapsos omnino collidi, quos corruentes
excipit et piam manum inclinatis supponit.

B (67) Onyx vero lapis est habens unguis similitu-
dinem, albisque cingentibus zonis igniculosis emittit:
unde per hunc lapidem, in quo dextrorum et si-
nistrorum nomina xii filiorum Israel sculpti ju-
bentur, recte intelligimus hanc Scripturam perti-
nere ad Christum: qui in carne assumta quasi
unguem se nobis exhibuit, et operuit multitudinem
peccatorum zonis candidis, id est continentiae do-
ctrinis cingens electos, et miraculorum igniculis
accendens ad fidem, ardebat intus, et lucebat ex-
teriorius. Ipse est autem lapis ille, in quo et lex est
conscripta divinitus, et in quo scribuntur nomina
eorum omnium qui nomen ipsius non assumunt
in vanum: quas nulla tribulatio vel adversitas,
cum semel insculpti fuerint, eradere poterit vel
delere. Ideo a dextris et a sinistris locantur, quia
fundatos vel scriptos in petra, nec altum concutit
nec profundum, quia per armā justitiae (*II Cor.* vi),
in prosperis et in adversis graduntur invicti.

D Sequitur indumentum septimum, quod Hebraice
nosen, Græce *λογυάνων*, Latine vero rationale vocatur.
Hoc ex eisdem speciebus et coloribus quibus est

carnis infirmitatem operit, id est peccata delet; et
carnem mollem sua duritie vestit ac munit, id est
nostræ carnis imbecillitatem sua soliditate confir-
mat et servat a nocturno.

(67) Græce ὄνυξ unguem significat et propter si-
militudinem unguis humani, lapis ille onyx dicitur
aut lapis onychinus. Christus vero dicitur unguem
se nobis exhibuisse, quoniam sicut unguis carnis
tenueritudinem operit et defendit, sic Christus nostræ

superhumeralē, et propter easdem rationes aptari A locum in anima illa habeat falsitas, quæ ad iudicij divini regulam quadrare debet quæcunque vel docet, vel agit, vel statuit, vel corrigit. Superhumeralē etiam et rationale, sibi junctis annulis, catenarum complexu ad invicem copulantur; ut puri cogitatus in mente sancta, et rationabiles conveniant actiones, et omnia vinculo pacis cohærent, universamque pontificis dispositionem charitatis complexus astringat. Aderat præter has ligaturas,

quæ cœlestibus desideriis piisque affectionibus aptantur, præter ephod, quod posterius et anterius logion conjungebat, balteus tam tunicam hyacinthinam quam ipsum superhumeralē et rationale superne constringens, tanta firmitate ut trium indumentorum una species esse videretur, et omnia sibi strictim cohærent: ut daretur intelligi quanta sit diligentia sanctitas observanda, cui etiam post tantæ excellentiæ gloriā, post dona virtutum, post agones et collectationes et victorias innumerabiles, restant plerumque circa novissima etiam carnis pericula: et necesse est ut semper hujusmodi sollicitudo et intus et extra invigilet, ut actiōnum et meditationum in finem illibata gloria perseveret. Eiam summos fulgura feriunt montes (68). Et nisi hoc balteo, etiam cum omnia eatenus bene disposita fuerint, et ratio et opera jugi nexu strigantur, per motus et impulsus diversarum tentatiōnum disjungi potest et dissilire quod nullo turbine propellente firmum videbatur et competenter dispositum. Balteus iste ex purpura erat et hyssō retortā, et hyacintho et coco bis tincto, et similitudinem pellis colubri in rotundo contextus. Gestat autem sic ornatus pontifex nomina filiorum Israel, pro diversis rationibus, in pectore et in humeris. In humeris quidem, a dextera et lœva, propter causas prædictas. Vel ideo in duobus tantum ordinibus, quia noster summus Pontifex, cuius imperium super humerum ejus (*Isa. ix.*), et gentibus scripturam crucis reliquit, et eorum nomina redemptioni intimavit inscripta, quorum linguis crucis titulus continebat. In rationali vero, quatuor lapidum ordines distincte sunt positi, ut dictum est, in quatuor ejus extremitatibus, supra terni, et infra terni. In nominibus patriarcharum,

Hoc autem indumentum non tantum rationale, sed etiam rationale iudicij a Domino dictum est. In quo doctrina et veritas ponijubentur, et hoc summi pontificis pectus, cum ingreditur in sancta sanctorum, ornatur. In primis diligenter attendendum est quod qui hac ueste induitur in qua litteris doctrina et veritas impressa est, consecratum doctrinæ et veritati pectus suum intelligat, neque debere sacerdotibus negotiis et actionibus et lucris occupari, sed doctrinam fideli exemplo et moribus indicare, quia omnino infame est abuti ratione, et corrumpere doctrinam et circumventionibus vel technis opprimere veritatem. Oportet quippe ut omnia quæ agit moderatrix ratio sic disponat, et sic suis locis aptet misericordiam et judicium, ut, cum judicat, severitas non excludat clementiam, et, cum miseretur, justitiam pietas non relinquat; et, sive percutiat sive parcat, a veritatis tramite non recedat. Considerans igitur loca, et tempora, et modos actionum, et ætates et gradus in numero, et pondere et mensura singula suis aptet rationibus discretio sacerdotis, in cuius pectore horum debet esse scientia, cuius etiam necesse est vitam esse doctrinam; nec ullum

D quæ hærent pectori summi pontificis, hoc intimatur, quod qui in regimine sunt semper affici debeant pro his qui ad eorum sollicitudinem pertinent, et, quantum possibile est, recordari eorum debent, ex nomine, et orationis exhibere suffragia: neque aliud illud pectus occupare debet, quam animarum zelus, quia officii illius est revocare devios, reconciliare erraneos, confirmare eos qui proficiunt in justitia, et qui deficiunt cohortari, ne desperent de venia. Sed et se ipsum etiam ad præcedentium Patrum, quorum gestat nomina, conformare debet exempla, ut quo-

(68) Ex poeta Horatio, lib. II, oda 10, ad propositorum auctor verbum illud assumit, volens per hoc significare eos etiam qui videntur consummatissimi et perfecti in omnibus non esse absque temptationum

periculo, dum in hoc mundo vivant, quomodo montes, quantumvis alti, propter suam alitudinem non sunt ab ictu fulminis liberi.

rum recolit gloriam, imitetur et vitam, neque ab eorum fide et operibus se alienum exhibeat, quorum actus et titulos circumfert et probat. Quod autem duodenarius numerus in quatuor ordines divisus, per singulas partes, ternarium reddit, accipi non incongrue potest quod Evangelii quadratura præ omnibus Scripturis insinuat Trinitatem. Et hæc est apostolica doctrina, quæ decem legis præcepta in duobus consummat (*Matth. xxii; Marc. xii*), et totum illud antiquarum traditionum dispensum (*Levit. xix*), in dilectione Dei et proximi abbreviat et coaret.

Sequitur octavus ornatus pontificis, tiara videlicet, quam etiam nonnulli vocant galerum, vel cidarim. Hac etiam minores sacerdotes utebantur, eratque byssina, circumdata coronula aurea, opere textili facta, sicut hodie phrygium mitris nostrorum pontificum plerumque consuitur (69); eratque in modum cassidis porrecta aliquantulum, verticis cacumen in sublime excedens, astringebaturque capiti vitta hyacinthina, ne casu aliquo immolante pontifice laberetur. At vero summum tiara pontificis excellentior erat, et, præter hæc laminam auream, quam petalum vocant, fronti habebat insertam; in qua nomen Dei, quod apud Hebræos ineffabile dicitur, scriptum erat. Hæc tiara, quæ caput tegit et ornat pontificis, totamque ejus pulchritudinem coronat et protegit, ut dictum est supra, omnes sensus capitis Deo indicat consecratos, et totam corporis gloriam debere ad caput referri. Totus enim bonæ mentis candor, et sapientiæ splendor, prædicationis gratia munditiæque gloria, benignitas charitatis, et quæcumque sanctitatis insignia, ab illo universalis capite veniunt, ex quo totum corpus per connexiones et subministrations crescit ac proficit (*Coloss. iii*), solidatur ac perficitur. Ideoque ad totius candoris indicium, et complanatae mentis compositum statum, omniumque sensuum concordiam intimandam, cedaris byssina in capite pontificis ponitur. In vitta vero hyacinthina quæ cedaram capiti astringit, hoc intelligitur, quod amor et regni coelestis desiderium, hujus perfectionis apicem cumulat, et ille respectus totas gratiarum connexiones unit et sociat. Auri vero lamina, cui nomen illud Dei, quod diffiniri non potest ab homine, erat inscriptum, subjectam et suppositam divinæ essentiæ omnem indicat creaturam. In superioribus quidem hoc nomen ponitur, ut quidquid undique est, quantumcumque sit, se cognoscat inferius, se fateatur indignius; et si quid habet candidum, si quid conspicuum, ad illud nomen referat unde accepit, illique excellentiæ devotus ascribat. Hoc nomen tetragrammaton, id est quatuor litteras

(69) Phrygium aut Phrygianicum opus mira varietate diversorum colorum et magno artificio erat elaboratum. Unde in psalmo XLIV, pro eo quod nostra communis lectio habet *circumamicta varietatisbus*, alii ex Hebreo vertunt, *inducta phrygianicis vestibus* aut indumentis diversarum figurarum. Tale autem Phrygium sive Phrygianum opus, vide-

A rum erat, scilicet *ioth, eh, vau, heth*, cuius interpretatio lingua Hebraica ineffabile sonat, non quia dici non possit, sed quia ut dictum est supra, sicut est, nec capi humano sensu possit, nec diffiniri. In fronte vero hoc nomen pontifex gerit, quod utique est super omnem nomen, cui omne genu flectitur (*Philipp. ii*). De quo et in Apocalypsi legitur Joannis, quod cum Agno stabant supra montem Sion centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus et nomen Patris ejus, scriptum in frontibus suis (*Apoc. xiv*). Ibi enim verecundiæ sedes est, et significat professionis nostræ fiduciam; per quam non tantum in nomine gloriae vel omnipotentiae Dei, sed etiam in cruce Christi gloriamur. Unde et ipsæ quatuor litteræ quatuor crucis intimant cornua de quibus Habacuc B ait: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus* (*Habac. iii*). Sic ornatus pontifex, creaturarum omnium typum portabat in vestibus sanctis: in quarum coloribus totius mundi similitudinem præferebat. Byssus enim terræ deputatur, de qua dignitur; purpura mari, quia ex ejus coelestis tingitur, hyacinthus aeri, eujus speciem habet; coccus, propter ruborem, igni vel ætheri. Justum enim erat ut pontifex Creatorem non solum pro Israel, sed etiam pro universo mundo (qui ex his quatuor constat) rogaret et indicaret cuncta indigere misericordia Dei; et cum sacrificaret universalis conditio expiaretur; nec tantum pro liberis et parentibus, sed pro omni creatura et voce et habitu precatetur.

C Hæc quæ dicta sunt in visibili pontifice (70), ad invisibilia justitiae ornamenta nos mittunt, de quibus dicitur: *Sacerdotes tui induantur justitiam* (*Psal. XIII*). Et alibi: *Erit justitia cingulum lumborum ejus et fides cinctorum renum ejus* (*Isa. XI*). Hæc omnia noster Pontifex, indutus decoro et fortitudine (*Psal. XCII*), in spiritu et veritate consummavit: et ingressus sacrae cultu quam Aaron, virtutum significatarum ipsam rem amplius nos voluit moribus implere quam vestibus, et lumbos spirituali zona succingi præcipiens (*Luc. XII*), ad lucem sui intellectus et cognitionem divinam, sine carnis mentisque munditia neminem posse pervenire in illa præcinctione nos docuit. Denique ipse tunica inconsutili quasi podere pontificali indutus, integritatem charitatis, et unitatem spiritus in vinculo pacis, in eo nos observare docuit, crucem autem quasi superhumeralis, sacrificium oblaturus pro populo, humeris imposuit, et plaga et sanguis loco rationalis, non solum intra se duodecim filiorum Israel nomina concluserunt, sed et totius generis humani opus illud complexum est naturam, sicut et infixus capiti titulus continebat, scriptus Graece, Hebraice et Latine (*Joan. XIX*). Nihil ad sanguinem Christi, mus consui solitum mitris nostrorum pontificum.

D (70) Hic jam prædicta pontificis legalis ornamenta Christo accommodat, et hactenus dicta ad propositum adducit verbum, *Consummatum est*, ut ostendat quomodo in Christo sint feliciter omnia consummata, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat glorusus in omnia sæcula. Amen.

coccus legis bis tinctus appareret, ultra septuagies septies nostra tinctura praecedit: totum pallidum est, quidquid lex typice coloravit; et ad comparisonem veritatis totum marecum est quidquid contextum fuerat in figuris. Nulla hyacinthi comparatio ad carnem Christi, quia, cum *Verbum caro factum sit* (*Joan. 1*), totum cœleste erat, quod nulla peccati infecerat macula; nec quidquam ei de suo princeps hujus mundi alliniverat. Nec byssus nec purpura ejus munditiæ vel gloriae aliqua ratione aptantur, omnia superat ejus potestas et sanctitas, sanctitudo naturæ, et principatus justitiae, et amplioris gloriae sunt quam filia quælibet torquentibus digitis elaborata, vel conchyliorum sanguine delibuta. Imposita est capitî Christo corona pro cidari, et intextæ illi certo erant pro bracteis spinæ; et pro lamina aurea, in qua nomen Dei sculptum erat, lignum cervici supereominens: in quo Pilatus pro Beseleel conscripserat nomen quo nihil in cœlo vel in terra sanctius, nihil potentius, nihil mirabilius, Jesus Nazarenus rex Judæorum. Hæc scripsit gentilis homo, nesciens quia ipse esset Rex etiam gentium. Ideo autem scripsit, utique non intelligens quia ad

A hunctum perventurus erat et jungendus aliquando populus gentium. Unxit etiam manus sacerdotis nostri, imo et caput et pedes et latus, sanguis balsamo pretiosior: quem utique puncturæ veprium et clavorum et lanceæ exprimebant, et fundebant extrinsecus; eratque omni oleo liquor ille celebrior, sanctificationem et emundationem nostram non significans, sed consummans. Hæc et alia multa, quæ lex vellamine posito super faciem Moysi absconderat Christo transfigurato in monte, paucis patuere discipulis, et consummato in cruce, facta sunt evidenter universis. Ruptum quippe est illud velum integumentorum carnalium, et patuit candelabrum, et propositionis panes, et altare incensi, et cherubin et propitiatorium, et sancta sanctorum. Petræ quoque B scissæ sunt, et sepulcra reserata, quia hæc consummatio et lapideis cordibus aperit spiritualem intellectum, et ad eos qui mortui erant in peccato vitalem revocat, spiritum ita ut qui desperati erant et malæ consuetudinis iustitis illigati, in civitate Dei nostri (quæ est sancta Ecclesia) deinceps viventes apparent; et qui diu fuerant cineres, sunt doctores; et qui sepulti, magistri.

ERNALDI ABBATIS

LIBELLUS

DE LAUDIBUS B. MARIAE VIRGINIS.

(Biblioth. vet. Patr. Lugdun., t. XXII, p. 1281.)

Si linguis hominum loquar et angelorum, nihil dignæ, nihil proprie de sanctæ ac perpetuæ Virginis matris Christi Mariae gloria eloqui potero, quia vere in laudibus ejus modulandis non invenitur conviens organum et hebes est cujuscunque subtilitatis ingenium. Cum enim debitæ venerationis summa ad Christum respiciat, ex cuius plenitudine roratum est desuper quod Maria prædicatur gratia plena (*Luc. 1*), manifestum est individuam esse matris et filii gloriam, et commune esse utriusque præconium, cuius definitio omnem superat intellectum. Quia et si illud antiquum consilium de incarnato in sancta Virgine Verbo, quod Deus apud Deum erat (*Joan. 1*), palam factum sit mundo, tamen hujus tam insolite actionis modum (quia res miraculi est et ordinem non sequitur naturæ) sensus humanus timet attingere, et hæret ancipiti affectu, quia et stupori est majestas operis, et ingratitudinis foret præterire silentio laudes auctoris. Res mira et inaudita! Mater virgo, Verbum caro, Deus homo: quis in tam celebre miraculo silcat? item quis hæc prædicare sufficiat? Scimus quidem supra nos esse hoc aggredi;

C sed illa in cuius sacratissimo utero Verbum caro factum est, locuturis de Verbo conciliat verbum. Nec fas est muta esse gaudia Ecclesiæ, ubi, implente nos Verbo, hoc habemus in mente quod mater in utero. Et ipsum quidem Unigenitum Patris ipsa prius mente concepit quam carne. Salutata ab angelo credidit sibi manere virginitatis propositum, et nasci ex se Sanctum sanctorum, quia et hoc accepérat cœlitus intimatum, quod non esset apud Deum impossibile omne verbum (*Luc. 1*). In hujus beatitudinis commercio unita sunt divinis humana, terrenis cœlestia. Securum accessum jam habet homo ad Deum, ubi mediatorem causæ suæ Filium habet ante Patrem, et ante Filium matrem. Christus, nudato latere, Patri ostendit latus et vulnera; Maria Christo pectus et ubera; nec potest ullo modo esse repulsa, ubi concurrunt et orant omni lingua disertius hæc clementiæ monumenta et charitatis insignia. Dividunt eoram Patre inter se mater et filius pietatis officia, et miris allegationibus muniant redemptionis humanæ negotium, et condunt inter se reconciliationis nostræ inviolabile testa-